

POVODOM

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 55
Godina XXVIII
Maj, 2023.
[str. 5-40]

© Monos 2023

POVODOM

(Ne)ostvareni san Branka Vajića: od Zbirke zavičaja do Gradskog muzeja

Edin Šaković

Gradsko vijeće Gračanica u martu 2023. godine usvojilo je odluku kojom je izmijenjena dosadašnja unutrašnja organizacija Javne ustanove za kulturu i informisanje "Bosanski kulturni centar". Tom odlukom je uz postojećih pet organizaciono-radnih jedinica osnovana i šesta: Gradski muzej. Time je konačno riješen pravni status Zavičajne muzejske zbirke, koja se u okviru ustanove nalazi već decenijama, a kao posebna organizaciona cjelina faktički već djeluje proteklih desetak godina. Tim povodom, u ovom članku se iznose osnovni podaci o historijatu organiziranog rada na prikupljanju i zaštiti pokretne kulturne baštine, odnosno muzejskog materijala i muzejske građe u Gračanici, te osnivanju i djelovanju Zbirke zavičaja, do njenog izrastanja u Zavičajnu muzejsku zbirku, odnosno novoosnovani Gradski muzej.

Ključne riječi: Gračanica, zavičaj, kulturna baština, muzejski materijal, muzejska građa, Zavičajna muzejska zbirka, Branko Vajić, Gradski muzej.

UMJESTO UVODA

Na 25. sjednici Gradskog vijeća Gračanica, održanoj 28. februara 2023. godine, vijećnici su usvojili Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o osnivanju Javne ustanove za informisanje i kulturu "Bosanski kulturni centar" Gračanica. Između ostalog, izmjene i dopune se odnose i na unutrašnju organizaciju Ustanove po dijelovima procesa rada, tj. organizaciono-radnim jedinicama. Pored pet postojećih jedinica (1. Opšta služba i služba marketinga i reklame, 2. Radio Gračanica, 3. TV dopisništvo, 4. Javna biblioteka i 5. Kino sala i bioskop), usvajanjem spomenute odluke uvrštena je i šesta organizaciona jedinica – Gradski muzej. Time je konačno riješen pravni status posebne organizacione cjeline koja postoji i samostalno djeluje već duži niz godina – Zavičajne muzejske zbirke Gračanica.

Zavičajna muzejska zbirka u lokalnim okvirima predstavlja jedini pokušaj institucionalne brige o pokretnoj kulturno-historijskoj baštini, koja čini možda i najugroženiju kategoriju kulturnog naslijeđa uopće. U njoj je sačuvan dio prikupljenog, stručno obrađenog, izloženog i na taj način spašenog pokretnoga kulturnog blaga gračaničkog kraja, u koje spadaju arheološki artefakti, historijski eksponati, etnografski predmeti i još mnogo toga.

Sama Zbirka osnovana je prije više od pola stoljeća. U današnju zgradu BKC-a smještena je odmah nakon njezine izgradnje, da bi 2006. godine bila svečano otvorena prva stalna postavka. Ali za svo to vrijeme, istaknuto je i u obrazloženju spomenute Odluke, organizaciono-pravni status Zavičajne muzejske zbirke nije bio na zadovoljavajući način riješen, čime je ostao nedefiniran i status njenog inače bogatog fundusa, koji obuhvata veoma vrijedne eksponate i muzejsku građu sakupljanu decenijama. U okolnostima neriješenog statusa, također, bili su znatno otežani djelovanje, rad i budući razvoj te muzejske cjeline. S obzirom da Zavičajna muzejska zbirka, kroz svoje djelovanje, već duže vrijeme faktički i predstavlja jednu organizaciono-radnu jedinicu, u tom smislu je postojala potreba izmjene i dopune osnivačkog akta Bosanskog kulturnog centra Gračanica.

Prijedlog da se ta cjelina nazove *Gradskim muzejom* obrazložen je razlogom što ova muzejska zbirka već vrši ulogu lokalnog i zavičajnog muzeja, a ujedno ispunjava osnovne kriterije da se i formalno označi kao muzej. Osim toga, dodaje se, uspostava Gradskog muzeja, u okviru Bosanskog kulturnog centra Gračanica, predstavlja bitan simboličan iskorak za ovu lokalnu zajednicu, u smi-

slu afirmacije njenog kulturnog i urbanog identiteta.

U diskusiji, vijećnici nisu imali bitnijih primjedbi – naprotiv, izrekli su pohvale na upućenoj inicijativi.¹ Nacrt spomenute odluke usvojen je jednoglasno.

“Gračanica prvi put u svojoj historiji dobiva gradski muzej” – izvijestio je dopisnik “Dnevnog Avaza” iz Gračanice, Hasan Čalić.² Spomenuti naslov, objavljen u dnevnoj štampi, u neku ruku je tačan: da, zaista se ove, 2023. godine, u jednom službenom aktu gračaničke lokalne vlasti po prvi put pojavila riječ *muzej*. No, u stvarnosti – Gračanica je taj muzej dobila još prije gotovo pola stoljeća. Dobila ga je i kroz sva ova desetljeća imala, ali ga, nažalost, nije bila prepoznala. Stoga je i priča o utemeljenju i osnivanju muzeja u Gračanici, od prvih inicijativa i koraka pa do spomenute odluke Gradskoga vijeća, znatno složenija.

U ovome članku, podsjetit ćemo se na taj višedecenijski put, ali i mjesto, ulogu i značaj “novoosnovanog” Gradskog muzeja danas, u nadi da će u vremenu koje je pred nama njegovo izrastanje u istinsku muzejsku instituciju ipak kraće trajati.

PRETEČE ZAVIČAJNE MUZEJSKE ZBIRKE

Inicijative i pokušaji uspostave institucionalne brige o pokretnoj kulturnoj i prirodnoj baštini, odnosno svemu onome što čini muzejski materijal i muzejsku građu, u Gračanici datiraju još od pedesetih godina prošloga stoljeća. Do sada je u literaturi i publicistici u više navrata istaknut doprinos tadašnjeg predsjednika Narodnog odbora sreza Gračanica i kasnije istoimene općine, Asima Dževdetbegovića.³ Zahvaljujući ovom čovjeku,

1 Od vijećnika, za riječ su se javili i Vijeću obratili: Samer Fazlić (SDP), Mersiha Jogunčić (NS), Edin Šehić (NIP) i Almedin Devedžić (SDA).

2 *Dnevni Avaz*, 08. 03. 2023., 16.

3 O njemu više: Omer Hamzić, Rusmir Djedović, Edin Šaković i Osman Puškar, *Svi naši načelnici – čelni ljudi lokalne uprave u Gračanici 1868.-2008.*, Gračanica, Bosanski kulturni centar, 2008., 50-52; Omer Hamzić, *Likovi zavičaja: Asim Dževdetbegović*, Gračanički glasnik, god. XIII, br. 28, 91-95.

spašeni su i sačuvani brojni slučajno otkriveni, ali izuzetno vrijedni arheološki nalazi sa ovoga prostora.⁴ Oni su, doduše, najvećim dijelom završili u muzejskim zbirkama i depovima u Sarajevu i Tuzli, jer u Gračanici još uvijek nije bilo ustanove koja bi takve predmete na odgovarajući način čuvala i o njima se brinula. S osnivanjem prve osmogodišnje osnovne škole (1956.) – kasnije nazvane “Mitar Trifunović Učo”, kao i gračaničke Gimnazije (1959.), u obje ove obrazovne ustanove uspostavljaju se i male muzejske zbirke, u koje su dospjeli slučajni nalazi, a vjerovatno i dio predmeta iz privatnih kolekcija.⁵

Milica Kosorić, kustos arheolog iz Muzeja istočne Bosne u Tuzli, u decembru 1963. godine bilježi da se u gračaničkoj Gimnaziji “u dvema vitrinama” nalazi “nešto materijala iz prahistorijskog i rimskog perioda a i iz kasnijih perioda”, dok je u zbirci osnovne škole “Mitar Trifunović Učo” (današnja Druga osnovna škola) zatekla “nešto praistoriskog i rimskog materijala”. U oba slučaja, podatke o nalazima označava kao nesigurne i nepotpune.⁶ Kada je riječ o zbirci Gimnazije, nije nam poznato ko ju je i kada formirao – vjerovatno je to bilo na inicijativu nekog od nastavnika ili uprave škole, uz angažman učenika. Što se, pak, tiče Osnovne škole “Mitar Trifunović Učo”, njezina muzejska zbirka je oformljena zahvaljujući Branku Vajiću – nastavniku

Branko Vajić - inicijator osnivanja Zbirke zavičaja (snimljeno prilikom svečane dodjele spomen-plakete općine Gračanica - najvećeg općinskog priznanja, koja mu je uručena 7. aprila 1973.; plaketu uručuje predsjednik SO Gračanica Mitar Kuzmanović)

matematike i kasnijem dugogodišnjem direktoru. Vajić je bio istaknuti aktivista i društveni djelatnik, veliki zaljubljenik u prirodno i kulturno naslijeđe, neumorni istraživač, te istinski entuzijast.⁷ Pored toga, bio je i naj-

4 Borivoj Čović tako 1957. bilježi da je veći broj eneolitskih bakrenih sjekira, nađenih u Vranovićima “pri kupljen i sačuvan zahvaljujući drugu Asimu Dževdetbegoviću, pretsjedniku NOO Gračanica”, te da je “staranjem druga A. Dževdetbegovića” spašen i sačuvan “i izvjestan broj bronzanih preistoriskih predmeta koji su u toku posljednjih nekoliko godina nađeni na području biv. Gračaničkog sreza” (*Nekoliko manjih preistoriskih nalaza iz BiH*, Glasnik Zemaljskog muzeja, nova serija, Arheologija, XII, 1957., 245 i 249). Pišući o brončanodobnim ostavama iz Boljanica i sa Monja, Radmila Jovanović ističe da su predmeti “sačuvani i poklonjeni Tuzlanskom muzeju, zahvaljujući Asimu Dževdetbegoviću, pretsjedniku NOO Gračanice, koji je dao i neke podatke o mestu nalaza.” (*Dve praistoriske ostave iz severoistočne Bosne*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, II, 1958., 23 i 31).

5 Privatno kolekcionarstvo je općenito prethodilo institucionalnoj muzeološkoj djelatnosti, a takav je slučaj i sa Gračanicom. Još u razdoblju austrougarske uprave neki od ovdašnjih ljudi (šeriatski sudija Arif Hikmet ef. Mehinagić, trgovac i poduzetnik Stanko Ivanišević i dr.) sakupljali su i čuvali starine. Kasnije se kao vrijedan kolekcionar spominje Rade Stojanović, zlatar iz Gračanice, pa i neki ljudi iz mlađih generacija. Nažalost, niti jedna od tih privatnih zbirki do danas nije sačuvana.

6 Bilješke Milice Kosorić, Muzej istočne Bosne – fotokopije u dokumentaciji Gradskog muzeja u Gračanici.

7 Više o Branku Vajiću: Salih Kulenović, *In memoriam: Branko Vajić (1919-1989)*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, XVI, 1991., 7-8; Edin Šaković, *Povijesni pregled arheoloških istraživanja u okolini Gračanice*, Gračanički glasnik, god. XII, br. 23, 2007., 71-72; Omer Hamzić, *Likovi zavičaja: Branko Vajić - Čiča*, Gračanički

zaslužniji za uspostavu Zbirke zavičaja, kao prve javne muzejske zbirke u Gračanici – koja je, evo, 2023. godine konačno izrasla u Gradski muzej.

OSNIVANJE I DJELOVANJE ZBIRKE ZAVIČAJA

Inicijativa o osnivanju zavičajne muzejske zbirke u Gračanici, kao jezgre iz kojeg će se vremenom roditi zavičajni muzej, potječe s početka sedamdesetih godina – perioda u kome Gračanica bilježi intenzivan napredak na privrednom, urbanom i kulturno-prosvjetnom planu. Bilo je to i vrijeme u kome se nešto veća pozornost u lokalnim okvirima poklanja zaštiti kulturno-historijske baštine. U proljeće 1971. godine radnici gračaničke “Jadrine” su prilikom iskopa za temelje tvorničke hale naišli na fragmente prahistorijske keramike. Na lokalitetu je odmah izvršeno probno arheološko iskopavanje, koje je izvela stručna ekipa Muzeja istočne Bosne iz Tuzle pod vodstvom kustosa-arheologa Milice Kosorić. Istraživanje je finansirala Skupština opštine Gračanica, a organizirao ga je Branko Vajić, direktor škole “M. T. Učo”, koji je “sa učenicima pružio veliku pomoć ekipi u radu”.⁸ Prilikom iskopavanja pronađen je bogat arheološki materijal, na osnovu kojeg je zaključeno da se radi o nalazištu iz neolita (mlađeg kamenog doba), dakle razdoblja starog nekoliko milenija. Nema sumnje, bila je to značajna vijest za ondašnju gračaničku lokalnu zajednicu, koja je usmjerila pažnju javnosti na stariju prošlost i duboke korijene

ovoga prostora. Čini se da je to bio i poticaj Vajiću da tadašnjim društveno-političkim strukturama i zvanično uputi prijedlog osnivanja zavičajne muzejske zbirke, odnosno – *Zbirke zavičaja*, kako se u samim svojim počecima naziva.⁹

Inicijativu za osnivanje Zbirke zavičaja Branko Vajić je obrazložio na sastanku predsjedništva Opštinske konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda, koja je održana 26. januara 1972. godine. Odmah na početku istakao je da zbirka već “praktično i postoji u minijaturi”, u osnovnoj školi “M. T. Učo”, a u pitanju su “predmeti od bakra, bronz, željeza i kamena, nađeni na području Gračanice: Boljaniću, Grabovcu, Monju, Vranovićima, Pašalićima, Korića Hanu itd.” Spomenuo je i “prošlogodišnje otkriće nalazišta tu u Gračanici – Korića han”, kao dokaz da je “područje naše Komune bilo naseljeno još prije 5.000 godina”, ukazavši dalje i na ostale arheološke lokalitete, te spomenike kulturno-historijske baštine na području tadašnje općine Gračanica. Na kraju je zaključio:

“...Svo to kulturno blago koje nam je ostalo od generacija koje su davno bile na ovom području treba sakupiti i pružiti na uvid. Naša djeca o svom zavičaju znaju vrlo malo. Da nije NOB-e ne bi se ni spomenuo jer nema nikakvih podataka. A eto, čitavih 5.000 godina tu život teče sa svojim padovima i usponima, Kakav značaj ima ZBIRKA ZAVIČAJA za naše učenike – neprocjenjiv. Od zavičaja se uči istorija naših naroda, koja i nije ništa drugo no zbir ovih u zemlji. Glavni oslonac patriotskog

glasnik, god. XIII, br. 27, 2009., 63-72.

8 Milica Kosorić, *Sondžano rekognosciranje lokaliteta Korića Han u Gračanici*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, IX, 1972., 7, nap. 1.

9 U ovome radu, pojmom *Zbirka zavičaja* označit ćemo muzejsku, odnosno muzejsko-bibliotečku cjelinu koju je formirao Branko Vajić i koja je egzistirala do 2006. godine i formiranja prve stalne postavke. U nekim dokumentima ta cjelina se naziva i Zavičajna zbirka, pa i Zavičajna muzejska zbirka, ali u radu ćemo se držati prethodno spomenutog naziva, kojeg je i Vajić najčešće koristio. Muzejsku cjelinu koja je nastala sa prvom postavkom, 2006. godine, označavat ćemo kao *Zavičajna muzejska zbirka* (iako je njen prvi zvaničan naziv bio: “Zavičajno-muzejska zbirka i galerija”). Pod tim imenom ona je trajala sve do 2023. godine kada se – pod nazivom *Gradski muzej* – pravno definira kao jedna od organizaciono-radnih jedinica BKC-a Gračanica. Ukoliko, pak, koristimo izraze zavičajna zbirka, muzejska zbirka i sl. – malim slovima, tu se misli općenito na muzejske i bibliotečke zbirke posvećene lokalnom prostoru.

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
SKUPŠTINA OPŠTINE GRAČANICA
I z v r š n i o d b o r

Broj: o2-622-2/1-74

Datum, 22.9.1975. godine

Na osnovu člana 2. Odluke o izvršnom odboru Skupštine opštine Gračanica ("Službeni glasnik Opštine Gračanica", broj 3/74), Izvršni odbor Skupštine opštine Gračanica na jedanaestoj redovnoj sjednici održanoj 10. oktobra 1974. godine, d o n i o j e

R J E Š E N J E

O IMENOVANJU ODBORA FORMIRANJE ZAVIČAJNE MUZEJSKE
ZBIRKE U GRAČANICI

I

U odbor za formiranje zavičajne muzejske zbirke u Gračanici imenuju se:

1. Vajić Branko, za predsjednika,
2. Kosorić Milica, direktor Muzeja Istočne Bosne u Tuzli, za člana,
3. Lazarević Nedeljko, za člana,
4. Junuzović Aziz, za člana,
5. Basić Mustafa, za člana,
6. Delić Osman, za člana i
7. Ilić Dragiša, za člana.

II

Zadatak Odbora je da obavi poslove u vezi sa formiranjem zavičajne muzejske zbirke u Gračanici.

Rješenje Izvršnog odbora općine Gračanica o imenovanju Odbora za formiranje Zavičajne muzejske zbirke Gračanica

vaspitanja počinje upravo na zavičaju. To je ono što nas veže emotivno, daje snagu. Sve u svemu, imamo izvanredne uslove za jednu ZAVIČAJNU ZBIRKU koja bi se postepeno širila bez neke žurbe, ali planski i sistematski i koja bi nesumnjivo dala svoj udio, prilog kulturi naših građana.”

Da bi se ta zamisao ostvarila, Vajić je predložio nekoliko stvari: da se nastavi s iskopavanjem nalazišta Korića Han, da se izvrši terenski obilazak i rekognosciranje lokaliteta na kojima su pronađeni slučajni arheološki nalazi, da se spomenuta zbirka iz osnovne škole “odlukom prenese u vlasništvo nove institucije, ali da se i dalje zadrži u školi dok se ne stvore uslovi za njen smještaj u odgovarajuće prostorije”, naposljetku – da se otvore pregovori s vlasnikom o otkupu stare čardaklije familije Popović (danas poznate kao Kuća Mare Popović). Istakao je na kraju da bi se aktivnosti realizirale “pod pokroviteljstvom i stručnim nadzorom Muzeja u Tuzli”, s kojim je i do tada bila ostvarena “puna saradnja”. Štaviše, Vajić je tada na samu buduću zavičajnu zbirku u Gračanici gledao kao na “istureni punkt Muzeja iz Tuzle, koji bi nam tada ustupio sve naše predmete koji su svojevremeno tamo odnešeni”. Također je napomenuo da bi se u navedenim aktivnostima “angažovali svi prosvetni radnici na području – bili bi saradnici i tako pomogli da se ispita čitavo područje.”¹⁰

Prijedlozi koje je Branko Vajić spomenutom prigodom izložio – tokom narednih godina su jednim dijelom i realizirani. Najprije, općinske vlasti su prihvatile da finansiraju nastavak istraživanja na lokalitetu Korića Han (što je izvršeno od 1973. do 1975. godine), a također su osigurana sredstva za rekognosciranja i probna iskopavanja više dru-

gih lokaliteta na tadašnjoj općini, od kojih su neki i ozbiljnije istraženi.¹¹ Tom prilikom prikupljen je veoma bogat arheološki materijal. No, s izuzetkom nešto malo nalaza s Korića Hana – on nikada nije ustupljen Zavičajnoj zbirci, nakon što je ista formirana (iako je jedan od uvjeta za finansiranje istražnih radova bio upravo da se pronađeni predmeti čuvaju u Gračanici, nakon što se steknu uvjeti za to). Muzej istočne Bosne, također, ni tada, niti ikada poslije nije ustupio ranije prikupljene predmete s područja Gračanice. Masovni angažman prosvjetnih radnika na terenu se također pokazao kao Vajićeva uzaludna nada, jer malo njih je iskazivalo kulturnu svijest, razumijevanje i entuzijazam, kakvim se Vajić odlikovao. Što se tiče kuće Popovića – u to vrijeme jedne od rijetkih sačuvanih tradicionalnih bosanskih čardaklija, koja je očuvala i svoj autentični, izvorni oblik (krov pokriven šimlom, npr.) – ta Vajićeva inicijativa se, ipak, “okalemila” i kroz nekoliko godina je zaista i realizirana.

Naposljetku, pokrenute su i aktivnosti na osnivanju Zbirke zavičaja. U početku je, izgleda, postojala ideja da to radi pod institucionalnim okriljem Udružene osnovne škole – ustanove formirane 1973. godine, integracijom devet samostalnih osnovnih škola s područja tadašnje općine Gračanica. “Zbirka zavičaja koja će biti pri Udruženoj školi”, stoji u prvome broju glasila ove ustanove, “pomoći će da se prikupi što više arheološkog materijala, svakako, uz aktivnu saradnju svih prosvjetnih radnika, posebno nastavnika istorije kako bi jednog dana ova zbirka prerasla u Muzej, za što postoje svi uslovi.”¹²

Nedugo poslije, međutim, te aktivnosti su izdignute na ozbiljniji nivo. U jesen 1975. godine Izvršni odbor Skupštine opštine Gra-

10 “Zbirka zavičaja – obrazloženje dato na sastanku Predsjedništva SSRN 26. januara 1972. godine”, pismeni nacrt Vajićevog izlaganja, dokumentacija Gradskog muzeja Gračanica.

11 Dio tih istraživanja publiciran je u radu Milice Kosorić, *Praistorijska naselja na području Spreče*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, XIII, 1980., 103-116 + T. I-XII.

12 “Arheološka zbirka zavičaja”, Osnovna škola – list Udružene osnovne škole Gračanica, god. I, broj 1, maj 1974., 5.

Plan rada na dijelu arheologija

1. Napisati članak: Zagoneta rudarska ona u selu Sočkovcu
2. Posjetiti kadiju Mehinagića i razgovarati sa njim o prošlosti Gračanice služeći se magnetofonom.
3. Zainteresovati se za Vis iznad D. Lohinje i Pribave gdje je nadjena ostava srednjovjekovnih novčića
4. Ispitati teren u Potocima gdje je nadjena ostava predmeta iz perioda halštata te i otkriti lokaciju prahistorijskog naselja koje u svojoj knjizi pominje E. Pašalić, prof.
5. Posjetiti neka arheološka nalazišta u Sočkovu za koja zna Vasić Milan, učitelj tamošnji
6. Posjetiti St. Polje i detaljnije pregledati lokal. srednjovjekovnog bogomolje
7. Donijeti dio ISTOČNIKA od Bšrefa Čurića
8. Posjetiti kuću i stečke na Preli

15. maja posjetio sam kadiju Mehinagića u D. Lohinji i pričao sa njim o prošlosti Gračanice služeći se magnetofonom. Također sam se zainteresovao za Vis iznad D. Lohinje i Pribave gdje je nadjena ostava srednjovjekovnih novčića. Također sam se zainteresovao za Potocima gdje je nadjena ostava predmeta iz perioda halštata te i otkriti lokaciju prahistorijskog naselja koje u svojoj knjizi pominje E. Pašalić, prof.

Posjeta G. Orahovici 13. januara 1983.g.

Obilazeći lokalitet ARNAUTSKO BRDO, -nalazište rimskih novaca gdje je predhodno bilo stanište kasno-bronzanog doba u toku juna 1982. godine, doznao sam o groblju na susjednom brežuljku kojega danas više nema. Zato sam posjetio Mujić Mustafu, zvanog Musto Kašikar koji ima preko 80 godina da mi nešto više o tom kaže.

Lokacija starog groblja se nalazi sa desne strane ceste prema školi u G. Orahovici. Dio ovog groblja neposredno pored ceste je o

Posjeta Lendićima 8. januara 1983.g.

Posjetio sam Lendiće, selo u kojem je po kazivanju i legendi bio ljetnikovac nekog srednjovjekovnog feudalca. Vlasnik ove lokacije Adžemović Mehmedalija mi reče da se tu od nekadašnjih ognjišta teko ore. Izoravao je grničariju, stari novac, nakit i sl. Kada potok na uja tada odnekle donosi bočice čudnog oblika, valda iz nekog podzemnog skladišta-ostave. Bilio je tu do prije 60-70 godina kamena od zidina koji je ovd. stanovništvo ugradilo u kuće. Inače, lokacija je izvanredno mjesto za ovakvu gradjevinu.

Da bi se nešto više saznalo o ovom, izvršio bi rekognosciranje na ovom lokalitetu: iskopati jedan rov da bi se vidjelo debljina ku

Iz ostavštine Branka Vajića - bilješke o istraživanjima u okviru rada pri Zbirke zavičaja

čanica izdao je rješenje (broj 02-622-2/1-74 od 22. 09. 1975.) o imenovanju *Odbora za formiranje zavičajne muzejske zbirke* u Gračanici. Za predsjednika odbora je imenovan Branko Vajić, a članovi su bili: Milica Kosorić, Nedeljko Lazarević, Aziz Junuzović, Mustafa Basić, Osman Delić i Dragiša Ilić. Zadatak Odbora je bio "da obavi poslove u vezi sa formiranjem zavičajne muzejske zbirke u Gračanici." Činjenica da je akt o osnivanju Zbirke donio općinski Izvršni odbor – dakle, organ koji je faktički bio neka vrsta općinske vlade – dosta govori sama za sebe.

Spomenuti Odbor činili su ozbiljni, ugledni i stručni ljudi. Milica Kosorić je tada obavljala funkciju direktorice Muzeja istočne Bosne u Tuzli, a inače je, kao kustos-arheolog, vodila i nadzirala arheološka istraživanja koja su tih godina vršena na području Gračanice. Nedeljko Lazarević i Dragiša Ilić su bili istaknuti društveno-politički djelatnici, koji su obavljali više značajnih funkcija; Ilić je po struci bio i profesor historije. Mustafa Basić je bio uposlenik općinske uprave, na poziciji šefa službe, dok je Aziz Junuzović bio ugledni pravnik i sudija. Osman Delić je bio istaknuti prosvjetni radnik, u to vrijeme šef pedagoške službe u Udruženoj školi; pored toga, iskazivao je interes za kulturnu historiju i njeno istraživanje.

Nažalost, ne raspolažemo s konkretnijim podacima o djelovanju navedenog odbora, ali sasvim sigurno je glavni nosilac aktivnosti, vezanih za formiranje zavičajne muzejske zbirke bio, ipak, sâm Branko Vajić. Nakon odlaska u penziju (1973.), mogao se u potpunosti posvetiti tom poslu, ali i veoma intenzivnom istraživačkom radu na terenu. Svi drugi su mu u tome pružali veću ili manju

podršku, ali "vukao" je ponajviše isključivo on.

U tom vremenu, konture buduće Zbirke zavičaja već su se nazirale, a njeno formiranje je prepoznato od Samoupravne interesne zajednice (SIZ) kulture, općinskog fonda u čijoj nadležnosti je bila spomenuta oblast i koji je imao veliku samostalnost u odlučivanju.

Općinska Skupština i SIZ kulture su u 1977. godini razmatrali Informaciju o stanju spomenika kulture i spomen-obilježja na opštini Gračanica, nakon čega se intenziviraju aktivnosti na poslovima evidencije, valorizacije i zaštite kulturne baštine. Tada je i zvanično pokrenuta inicijativa da SIZ kulture otkupi staru čardakliju u Varoši, vlasništvo porodice Popović, što je – kako smo vidjeli – izvorno bila Vajićeva ideja.¹³ To je ubrzo i realizirano, a potom je izvršena i prva faza sanacije objekta (zamjena krova i adaptacija temelja), Obznanjeni su i planovi da se obnovom kuće osigura "prostor za smještaj etnološke zbirke našeg kraja".¹⁴ Ta etnološka zbirka bila je, zapravo, dio Zbirke zavičaja.

U međuvremenu, u proljeće 1977. godine započela je izgradnja nove zgrade Doma kulture u Gračanici; prva faza (s pozorišnom salom, disko-klubom i pratećim prostorijama) završena je za godinu dana, nakon čega se gradi druga faza (s prostorijama za biblioteku, te ostale namjene iz oblasti stvaralaštva i rada u kulturi), koja je na upotrebu predana u proljeće 1980. godine. Prostorije koje je koristio Narodni univerzitet u tzv. Starom Domu kulture – zgradi nekadašnje Osman-kapetanove medrese – time su ostale upražnjene. Programski savjet i Odbor za izgradnju Doma kulture jasno su potvrdili svoj stav da taj objekat "treba isključivo da služi za postavku zavičajne zbirke, odnosno

13 U poslovima vezanim za kupovinu i kasniju prvobitnu sanaciju spomenute kuće dosta se angažirao i Hajrudin Junuzović, tadašnji sekretar SIZ-a kulture, inače prosvjetni radnik i veoma aktivan društveno-politički djelatnik, ujedno i kulturni stvaralac (slikar amater).

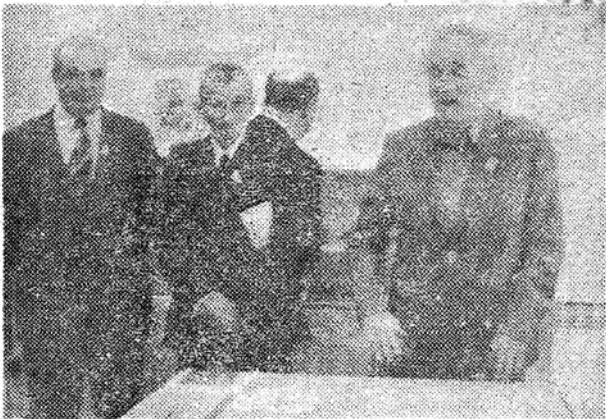
14 "Spomenik kulture", *Delegatski bilten*, god. I, br. 3, 15. 03. 1979., 15; "Sačuvati kulturno-istorijsko nasleđe", *Delegatski bilten*, god. II, br. 37-38, 25. 11. 1980., 13.

GRAČANICA: OTRGNUTO OD ZABORAVA

ZAVIČAJNA ZBIRKA

— Na području gračaničke komune ima ne koliko vrlo bogatih arheoloških nalazišta, pa je formiranje zavičajne zbirke bilo neophodno — kaže Branko VAJIĆ, nekadašnji učitelj, a da nas predani stvaralac vrijedne kolekcije stari na.

U gračaničkom novom Domu kulture, gdje je zbirka smještena, provodi Branko najveći dio slobodnog penzionerskog vremena. Bi

ZBIRKA JE DOBRO POSJEĆENA: BRANKO VAJIĆ (PRVI ZDESNA)

lježi, sakuplja i otima od zaborava. U zbirci je mnogo arheoloških predmeta, isječaka iz novina, fotografija i negativa, nakita i nošnji.

Sve to Branko njeguje i putniku-namjerniku pokazuje. Za svoj rad dobio je više društvenih priznanja.

O. J-ć.

O Zbirci zavičaja - prilog iz štampe

muzeja i da ga za tu svrhu treba već adaptirati.¹⁵ Slično je, nedugo potom, zaključio i SIZ kulture: "U cilju zaštite već prikupljenog bogatstva iz kulturno-istorijskog naslijeđa na opštini, već u ovoj godini pripremiti projektnu dokumentaciju za uređenje i rekonstrukciju bivše medrese – starog Doma kulture u zavičajnu zbirku."¹⁶

Pored toga, u planu djelovanja SIZ-a kulture za period od 1981. do 1985. godine, zaštiti i korištenju kulturno-istorijskog naslijeđa posvećena je posebna pozornost, kroz aktivnosti koje su, između ostalog, podrazumijevale i "stvaranje zbirke zavičaja".¹⁷

Pri tome se vjerovatno mislilo na izložbenu postavku, jer je sama Zbirka kao njena jezgra već postojala. U okviru finansijskih izdavanja za oblast kulture u 1981. godini, predviđena su i sredstva za potrebe Zavičajne zbirke, u iznosu od 50.567,00 dinara.¹⁸

Ne znamo, doduše, da li su i utrošena. Naime, upravo te, 1981. godine, već su se osjećale prve naznake teške ekonomske krize u koju je tadašnja Jugoslavija tonula – krize iz koje se nikada nije ni izvukla i koja će, po mnogima, biti i odlučujući faktor njezina krvavog raspada. "Deficit u budžetu: preko 31 milion dinara", naslov je iz gračaničkog

15 "Isključivo za programske sadržaje", *Delegatski bilten*, god. II., br. 30, 30. 06. 1980., 8.

16 "Sačuvati kulturno-istorijsko nasleđe", *Delegatski bilten*, god II, br 37-38, 25. 11. 1980, 14.

17 "Ostvariti jači uticaj radnog čovjeka na stvaranje kulturnih dobara", *Delegatski bilten*, god. II, br. 36, 15. 12. 1980, 15.

18 Navedene, 1981. godine, 1 jugoslavenski dinar (YUD) vrijedio je 0,29 američkih dolara (\$); uzimajući u obzir vrijednost dolara tada i sada, te njegov sadašnji odnos prema euru (€), za kojeg je vezana bosanskohercegovačka valuta – vrijednost spomenute sume iznosi oko 10.000 KM.

poluslužbenog lista *Delegatski bilten*, već iz maja 1981. godine.¹⁹ Bio je to nagovještaj ekonomskog sivila koje je ubrzo pogodilo i ovu lokalnu zajednicu.

Iz tih razloga, nije realizirana ni obnova zgrade medrese. "Objekat nekadašnjeg Doma kulture u Gračanici izložen je propadanju i tzv. zubu vremena" – piše *Delegatski bilten*, potkraj naredne, 1982. godine. Ranije je odlučeno, ističe se dalje u članku, da se izradi projekt rekonstrukcije zgrade, koja bi se adaptirala u "mjesto za zavičajnu zbirku, prodajnu izložbu kućne radinosti, Turistički savez i druge namjene". Do toga nije došlo, jer "vremena su takva da se ova odluka ne može provesti i da mora sačekati bolja vremena". Da se zgrada spasi od propadanja, a prostorije nastave koristiti, navodi se, upućena je inicijativa iz Opštinske konferencije Saveza socijalističke omladine da se na njenoj obnovi angažiraju Mjesna zajednica Gračanica i Savez omladine.²⁰ Ni ta inicijativa, međutim, nije urodila plodom – barem ne odmah, jer aktivnosti na obnovi medrese (sredstvima Mjesne zajednice Gračanica i samodoprinosa građana) započinju tek 1987. godine.²¹

Također, nikada nije došlo ni do uspostave etnološke izložbene postavke u staroj čardakliji u Varoši (kući Mare Popović).²²

ZBIRKA ZAVIČAJA U NOVOM DOMU KULTURE

Nakon što je postalo jasno da od obnove zgrade medrese ("Starog Doma kulture") u dogledno vrijeme neće biti ništa, te da će se na uspostavu zavičajne muzejske postavke morati još pričekati – sama Zbirka zavičaja

smještaj je dobila u novom Domu kulture, objektu kojim je raspolagao Narodni univerzitet Gračanica. Time je i Zbirka faktički došla pod institucionalno okrilje ove javne ustanove, koja je još od 1959. bila nosilac gotovo svih aktivnosti u oblasti kulture, informisanja i obrazovanja na području općine Gračanica. Inače, Narodni univerzitet izgleda nije sudjelovao u dotadašnjim aktivnostima na formiranju Zbirke zavičaja, valjda iz razloga što su iste vođene izravno pri općinskom SIZ-u kulture. Zbirkom je, inače, nakon "useljavanja" u Novi Dom kulture i dalje rukovodio Branko Vajić – volonterski, kao penzioner.

Upravo tu, u današnjoj zgradi Bosanskog kulturnog centra Gračanica, Vajić je i dovršio njeno formiranje.

Zbirci zavičaja je dodijeljena jedna od pet većih, radnih prostorija kabinetskog tipa, namjenski građenih za potrebe stvaralaca i djelatnika u oblasti kulture. Iako nepodesna za izložbene aktivnosti, bila je dovoljno prostrana za smještaj i obradu muzejskog materijala, kao i obimne dokumentacije i literature.

Fundus Zbirke zavičaja sastojao se od većeg broja arheoloških, etnoloških i historijskih predmeta, numizmatičke kolekcije i prirodnjačke zbirke (uzorci ruda i minerala, te fosila prikupljenih na gračaničkom području). Njegovo jezgro je bila ranije formirana muzejska zbirka iz Osnovne škole "Mitar Trifunović". Nije pouzdano utvrđeno da li je tu dospjela i nekadašnja zbirka gračaničke gimnazije – niti šta se s njome do tada uopće zbilo. Vajić je u citiranom obrazloženju iz

19 *Delegatski bilten*, god. III, br. 49-50, 30. 05. 1981., 12-13.

20 M. I., "Sačuvati stari Dom kulture", *Delegatski bilten*, god. IV, br. 76, 26. 11. 1982., 7).

21 O tome: Omer Hamzić, *Nacionalizacija i denacionalizacija Osman-kapetanove medrese u Gračanici (prilog historiji urbanog razvoja Gračanice)*, Gračanički glasnik, god. XXV, br. 49, 2020., 61-65.

22 Poslije obnove, ova kuća je, kao vlasništvo SIZ-a kulture, odnosno Skupštine opštine Gračanica, bez prave namjene stajala sve do 1992. godine i početka agresije na Bosnu i Hercegovinu. Tada je u nju smještena jedna prognanička porodica. Do njenog iseljavanja, objekat je dobrim dijelom bio devastiran, iako je 2003. godine proglašen nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Obnovljen je 2013. godine, a četiri godine kasnije dodijeljen je na korištenje Udruženju "Gračaničko keranje".

Branko Vajić u razgledanju muzejske postavke u Tuzli - nažalost, nikad nije doživio da se slična postavka otvori i u Gračanici

1972. uopće ne spominje. Neki predmeti, međutim, po opisu bi mogli ranije pripadati toj zbirci, tako da je vjerovatno barem dio te kolekcije dospio u Zbirku zavičaja. Neke muzejske eksponate i starine su, također, ustupili i pojedini građani. U zbirku je po-hranjen i manji broj predmeta nađenih prili-kom iskopavanja neolitskog nalazišta Korića Han, neki slučajni nalazi, kao i sve ono što je Vajić prilikom vlastitih terenskih istraživanja i rekognosciranja pronašao i sakupio. Napo-slijetku, prikupljena je i prilično obimna bi-bliotečka i dokumentaciona građa zavičajnog karaktera, te dosta bogata fototeka (originali i preslike).

Djelujući u okrilju Doma kulture, odno-sno Narodnog univerziteta – Zbirka zavičaja

je iskazivala svoju društvenu ulogu i kulturnu misiju, tako da se od ideje njezinog prera-stanja u zavičajni muzej ipak nije odustalo. Inače, zabilježeno je da je posebnu podršku osnivanju muzejske zbirke i postavke u Gra-čanici u to vrijeme davao etnolog Salih Kule-nović, viši kustos iz Muzeja istočne Bosne u Tuzli, koji je tada, inače, radio i doktorat na temu antropogeografskih i etnoloških odlika gračaničkog kraja. On je, između ostalog, zagovarao i mogućnost da Zbirka preraste u depadans ovoga muzeja.²³ Ni to nije realizi-rano, ali sigurno je i ta stručna podrška djelo-vala na predstavnike lokalne zajednice.

Upravo u tom periodu načinjen je i kru-pan iskorak, u smislu strateškog ulaganja u buduće kadrove, tačnije specijalizirana za-

²³ Omer Hamzić, *Bilješke o djelovanju prof. dr. Saliha Kulenovića na području Gračanice, s posebnim osvrtom na značaj njegovog djela za buduća antropološka istraživanja na prostoru sjeveroistočne Bosne*, u: *Pedeset godina naučnog i pedagoškog rada profesora emeritusa Saliha Kulenovića: zbornik radova sa naučnog skupa održanog u Tuzli*. 31. 10. 2019., Tuzla: Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 2020., 115-116; up. *Listovi gračaničkog kalendara od 29. 5. do 27.10. 2006. godine*, Gračanički glasnik, god. XI, br. 22, 2006., 133.

nimanja kustosa (arheolog, etnolog, historičar umjetnosti). Uprkos ekonomskoj krizi, Narodni univerzitet Gračanica – koji je u jesen 1985. preregistrovan u Centar za kulturu, informisanje i obrazovanje – osigurao je stipendije za ove profile studija. Već 1988. godine ustanova je dobila prvog kustosa: Aleksandru Popović, diplomiranu arheologinju, koja je primljena u stalni radni odnos, gdje je trebala preuzeti rukovođenje Zbirkom zavičaja.

Nažalost, tada se dešava svojevrstan apsurd kojeg je teško racionalno pojmiti: ustanova koja je za svoje potrebe odškolovala visoko-obrazovanog profesionalca, uloživši značajna sredstva isplaćena kroz stipendije – sada ga se sama odrekla! Naime, nakon vrlo kratkog vremena, Aleksandra Popović je proglašena – tehnološkim viškom, da bi potom sporazumno prešla na rad u Muzej istočne Bosne.²⁴

Taj čin je, faktički, nagovještavao “dizanje ruku” od realizacije ideje o osnivanju zavičajnog muzeja u Gračanici – na neodređeno vrijeme.

Nema sumnje da je to bilo veliko razočarenje za Branka Vajića, koji je tu ideju najviše zagovarao. Svega nekoliko mjeseci kasnije, u maju 1989. godine, Vajić je preminuo.

Njegovom smrću i Zbirka zavičaja je pomalo počela tonuti u zaborav.

Uostalom, dotadašnja dugotrajna ekonomska kriza – zbog koje ideja o osnivanju muzeja u Gračanici nije nikada realizirana – u tom vremenu je prelazila u sve izraženiju političku krizu, nagovještavajući propast socijalističkog društveno-ekonomskog poretka, slom komunističkog režima i raspad Jugoslavije, kao i sve ono što se na ovim prostorima zbilo s početka 1990-tih.

STATUS ZBIRKE ZAVIČAJA POSLIJE 1995.

U vremenu agresije na Bosnu i Hercegovinu i rata od 1992. do 1995. godine, pojedine dijelove Doma kulture koristile su, povremeno ili stalno, različite vojne i civilne službe. Sama zgrada se nalazila na meti neprijateljske artiljerije, pretrpjevši i direktne pogotke. Prostorija u kojoj se nalazila Zbirka zavičaja, međutim, nije neposredno stradala – tome je, valjda, pogodovala činjenica da je okrenuta “na drugu stranu” od Ozrena i Trebave, pravaca iz kojih su dolijetale agresorske granate. Također, koliko se zna – ova prostorija u tom vremenu nije korištena u druge svrhe. Istina, u navedenom razdoblju nije bilo moguće uspostaviti kontrolu ko sve i pod kakvim uvjetima može pristupiti prostorijama unutar same zgrade, pa nije pouzdano poznato da li je ko od neovlaštenih osoba ulazio i u predratnu Zbirku zavičaja i kojim povodom.²⁵

24 Zanimljivo je obrazloženje dato u molbi Centra za kulturu, informisanje i obrazovanje Gračanica, upućenoj Muzeju istočne Bosne u Tuzli, sa zahtjevom za preuzimanje radnika. “Ovaj radnik je kod nas zaposlen na neodređeno vrijeme a po osnovu što je bio naš stipendista” – stoji u navedenom aktu. “U vrijeme kada je stipendija odobrena ova Radna organizacija je bila u fazi razvojne ekspanzije. Međutim, vrijeme je pokazalo da naša sredina treba i ovakvog stručnjaka, ali objektivno isti mora imati radne uslove i stručne kontakte kao i naučnu korespondenciju vezanu za neku matičnu muzejsku kuću. Pošto je putem nadležnog SILZ-a omogućeno finansiranje ovakvog rada, molimo vas da našeg radnika Popović Aleksandru, diplomiranog arheologa, preuzmete u svojstvu tehnološkog viška, o čemu bi sačinili sporazum i donijeli samoupravne odluke na nadležnim organima.” (RO Centar za kulturu, informisanje i obrazovanje Gračanica, br. 06-147, 10. 11. 1988.). Muzej iz Tuzle je pozitivno odgovorio na zahtjev, nakon čega je 17. 11. 1988. između ove dvije ustanove sačinjen “samoupravni sporazum” o preuzimanju radnika. – Ne znamo pozadinu cijele priče i ne želimo nagađati, ali u muzejskim zbirkama i galerijama pri drugim ustanovama širom Bosne i Hercegovine i tadašnje Jugoslavije samostalno su djelovali muzejski kustosi, a da nisu imali nekakve posebne “radne uslove i stručne kontakte” niti “naučnu korespondenciju, vezanu za neku matičnu muzejsku kuću” (šta god to značilo) – tako da se i obrazloženje ove odluke doima više kao izgovor.

25 Po nekim neproverjenim pričama, u proljeće 1992. godine u Zbirku su – tragom informacije da se tu nalaze i primjerci staroga oružja – ulazili pripadnici Teritorijalne odbrane RBiH ili MUP-a. Uvidjevši da je riječ o starim, za borbenu upotrebu onesposobljenim i potpuno beskorisnim antikvitetima, nisu ništa izuzeli.

Stanje Zbirke zavičaja 1998. godine (detalji)

Nekadašnji Narodni univerzitet, odnosno Centar za kulturu, informisanje i obrazovanje, poslije rata je nastavio rad kao Bosanski kulturni centar Gračanica – najprije u statusu javnog preduzeća, a potom javne ustanove. Predratna Zbirka zavičaja tretirana je kao sastavni dio ustanove, ali donošenjem osnivačkog akta (1999. godine) nije pravno definirana niti organizirana kao zasebna organizaciono-radna cjelina – svakako zbog činjenice da tada nije bila aktivna niti je postojala zaposlena osoba koja se o njoj brinula.

U proljeće 1999. godine potpisnik ovih redova je, kao srednjoškolac, sa nekoliko kolega iz gimnazijske debatne sekcije (koja se, u tom trenutku, bavila pitanjem zaštite kulturno-historijskog naslijeđa), imao priliku posjetiti Zbirku zavičaja. Pristup Zbirci i materijalu omogućio nam je Nijaz Omerović, tadašnji direktor Bosanskog kulturnog centra, koji nas je lično i uveo u tu prostora-

riju. Etnološke predmete i dio historijskih eksponata smo zatekli naslagane na većoj drvenoj polici, dok je dio arheološkog i historijskog materijala bio složen u jednoj vitrini za knjige. Jedna od rafa na vitrini je bila pukla, oštetivši predmete ispod. Ostatak arheološkog materijala se nalazio u kutijama i vrećicama, isto kao i numizmatička kolekcija i drugi predmeti. Bibliotečka i dokumentaciona građa nalazila se u drugoj vitrini za knjige, te u više kutija. Inače, sama posjeta bila je ostvarena radi ostvarivanja informativnog uvida i kratko je trajala – nije bilo vremena detaljno pregledati sav taj materijal, ali moglo se zaključiti da je veoma bogat i vrijedan, iako je sama Zbirka dospjela u zapušteno stanje. Direktor Omerović nas je tada upoznao sa planovima Ustanove da se Zbirka u dogledno vrijeme sredi, a eksponati zaštite – do ostvarivanja uvjeta za njeno izlaganje.²⁶

26 Prema zabilješkama autora, sačinjenim u to vrijeme.

U tom vremenu, inače, uprava Bosanskog kulturnog centra je pokrenula aktivnosti na izgradnji stambeno-poslovne zgrade na zemljištu u vlasništvu ove ustanove, na kome je ranije bila planirana izgradnja tzv. treće faze Doma kulture (u okviru koje je, po prvobitnom projektu i zamisli, trebala biti kino-sala i prateće prostorije). Projekt realiziran 1999. godine finansirali su privatni investitori, dok je BKC uložio vrijednost zemljišta. Za ovu priču bitna je činjenica da se u tom objektu izgradio i prostran izložbeno-galerijski prostor, koji je – sudeći po tadašnjim (ne)formalnim najavama i onome što je u javnost plasirano – pored uloge gradske galerije trebao “primiti” i Zavičajnu muzejsku zbirku.

Cijeli taj građevinski poduhvat, međutim, postao je predmetom oštarih političkih prepucavanja na lokalnom nivou i pokušaja konstruiranja svojevrstne kriminalne afere, što se posebno intenziviralo nakon promjene lokalne vlasti (2000. godine). Zbog toga se godinama otezalo s izdavanjem upotrebne dozvole za korištenje spomenutog prostora – u kome se danas nalazi postavka Gradskog muzeja.

I sam Bosanski kulturni centar je, inače, 2000. godine ušao u kratkotrajno, ali burno razdoblje nestabilne uprave ustanovom i narušenih međuljudskih odnosa u kolektivu. U takvim prilikama, naravno, muzejska zbirka malo kome je padala na pamet – sve do 2004. godine. Tadašnji direktor BKC-a, Izudin Duraković – čijim imenovanjem je, inače, stabilizirano stanje u ovoj ustanovi – čvrsto je odlučio da pitanje Zavičajne zbirke konačno na zadovoljavajući način riješi.

Tih godina je, inače, u više navrata isticana potreba stavljanja u funkciju Zavičajne zbirke i njezine bogate muzejske kolekcije: takve su inicijative dolazile i od redakcije Časopisa za kulturnu historiju “Gračanički glasnik”, i od tada prilično aktivne Asocijacije za zaštitu kulturno-historijskog naslijeđa “Soko – Gračanica”. No, zasluge što je to na kraju i realizirano nesumnjivo pripadaju rahmetli Izudinu Izi Durakoviću.²⁷

PRVA IZLOŽBENA POSTAVKA ZAVIČAJNE ZBIRKE

U toku 2004. godine uprava BKC-a je odlučila obogatiti svoju kulturnu ponudu, stavljajući u funkciju dva neiskorištena resursa: muzejsku kolekciju Zbirke zavičaja, kao i novosagrađeni muzejsko-galerijski prostor, u kome se trebala otvoriti muzejska zbirka sa galerijom. Ustanova se obratila zahtjevom za dodjelu sredstava Općini Gračanica i Vladi Tuzlanskog kantona. No, u oba slučaja bila je odbijena, a još uvijek se javljao problem izdavanja upotrebne dozvole i drugih dokumenata za korištenje spomenutog novog prostora – u (ne)sudenoj “trećoj fazi”.

Direktor BKC-a Izudin Duraković je, stoga, odlučio da prvi korak poduzme na malo skromniji način: naime, da se izložbena postavka Zavičajne zbirke uredi u holu Bosanskog kulturnog centra. Vlastitim sredstvima BKC je kupio šest drvenih izložbenih vitrina, koje su postavljene u gornjem dijelu hola, ispred tzv. male sale. Selekcija, obrada i izlaganje eksponata povjerena je Rusmiru Djedoviću i potpisniku ovih redova, koji su postavku uradili na volonterskoj osnovi – početkom 2005. godine.²⁸

27 Izudin Duraković rođen je 1955. u Gračanici. Završio je Fakultet političkih nauka u Sarajevu, a radni vijek je započeo kao novinar u gračaničkom preduzeću “Trgoprodukt”, uređujući njegov bilten. U vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu bio je ratni reporter i pripadnik Informativne službe Operativne grupe 2 Armije RBiH. Autor je više desetina članaka i reportaža u ratnoj štampi, a u koautorstvu s Mirzetom Hamzićem priredio je i objavio dvije knjige (“Od OpšTO Gračanica do OG-2” i “Uspjesi u devedeset i četvrtoj (u z/o OG-2)”; također je priredio i objavio knjigu “Izvršni odbor u ratu” (1996.). Poslije rata radio je kao novinar, te glavni i odgovorni urednik Radio Gračanice. Za direktora je imenovan 2002. godine. Preminuo je nakon duge i teške bolesti 2009. godine.

28 “Osmislili su je i postavili volonterski Rusmir Djedović i Edin Šaković, bez ikakve naknade, iz ljubavi pre-

Ulaskom u prostoriju Zbirke zavičaja, tada smo zatekli znatno lošije stanje nego ranije – sama prostorija u međuvremenu je pretvorena u priručni magacin, u koji je odlagan stari namještaj i tehnika, uz čitavu hrpu drugih stvari. Muzejski predmeti iz etnološke i dijela historijske kolekcije bili su nabacani jedan na drugi, a sve ostalo je bilo pomiješano, gotovo na gomili... Sređivanje cjelokupnog materijala nametalo se kao potreba, ali to je moralo biti ostavljeno za neke druge prilike.

Spomenuti autorski dvojac je tada jedino izvršio pregled i selekciju odabranih eksponata. Za potrebe izložbene postavke, zbog ograničenosti izložbenog prostora, odnosno dimenzija izložbenih vitrina, izdvojeni su predmeti iz arheološke, historijske i numizmatičke kolekcije. Sve to je složeno hronološkim redom, pri čemu se nastojalo na ograničenom prostoru što više izložiti, pa su i vitrine bile naprosto “nakrcane”.

Možda bi se po strogim muzeološkim kriterijima mogle uputiti i zamjerke takvom načinu izlaganja, ali osnovni je cilj bio upoznati građane Gračanice s postojanjem ovoga kulturnog blaga, koje stoji na raspolaganju društvenoj zajednici, a za koje šira javnost nije gotovo ni znala. Novoizložena postavka javnosti je prezentirana u maju 2005. godine.²⁹ Već tada se vidjelo da je spomenuta svrha očigledno postignuta, jer su reakcije javnosti bile više nego pozitivne.

Bila je to i prilika da se krene u malo ozbiljnije aktivnosti.

PROJEKT STAVLJANJA U FUNKCIJU ZAVIČAJNE ZBIRKE

Početkom 2006. godine uprava BKC-a je inicirala izradu posebnog projektnog nacrt, koji je trebao poslužiti za traženje sredstava, ali i kao svojevrsan okvir za djelovanje i konkretne aktivnosti na korištenju i stavljanju u funkciju Zavičajne muzejske zbirke.

“Projekt stavljanja u funkciju i pristupa javnosti Zavičajne (muzejsko-galerijske) zbirke u BKC-u Gračanica” izradio je Rusmir Djedović. U tom projektu, odnosno projektnom nacrtu, autor razmatra historijske i materijalne osnove, te postojeće stanje, daje prijedlog strukture buduće zavičajne zbirke, definira ciljeve i zadatke, te osnovne aktivnosti, predviđa očekivane rezultate, te naposljetku iznosi okvirni finansijski plan.³⁰ Zavičajna muzejska zbirka i galerija, prema ovom projektu, trebala je biti kompleksna cjelina, koja bi se sastojala iz tri dijela:

Zavičajna muzejska zbirka, koja bi obuhvatala arheološku, etnološku i historijsku zbirku, te zbirku rata 1992.-1995.

Umjetnička galerija, koju treba “postepeno popuniti kvalitetnim umjetničkim djelima”;

Zavičajna biblioteka, koja bi nastala objedinjavanjem Spomen-biblioteke dr. Mustafe Kamarića, bibliotečke građe sačuvane u Zbirci zavičaja, izdvojene literature zavičajnog karaktera iz fonda gradske biblioteke (tj. Narodne biblioteke “Dr. Mustafa Kamarić”), te naknadno prikupljenih relevantnih izvora i literature.

Što se tiče smještaja, Djedović je predvidio da se muzejska postavka izloži “u holovima zgrade Bosanskog kulturnog centra”, dok

ma kulturno-historijskom blagu svog grada.” – Mirsad Omerčić, *Zavičajna zbirka u Gračanici kao faktor očuvanja kulturno-historijskog naslijeđa*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, 19, 2006., 141.

29 Reportažu o ovoj postavci, koja je u maju 2005. godine emitovana na Radioteleviziji Tuzlanskog kantona (RTVTK), čitatelj može pogledati na Youtube kanalu dopisnika RTVTK iz Gračanice Fahrudina Kurtovića – na linku: <<https://youtu.be/gIhGwyD-mzE0>>. Video je postavljen 02. 11. 2009. godine i posvećen je uspomeni na Izudina Durakovića, koji je te jeseni preminuo.

30 Nacrt projekta u arhivi Bosanskog kulturnog centra; nešto sažeta verzija objavljena je u Časopisu za kulturnu historiju “Gračanički glasnik” (god. XI, br. 21, 2006., 118-122).

bi prostorija ranije Zbirke zavičaja činila muzejski depo. Novosagrađenu izložbenu prostoriju (u tzv. "trećoj fazi") autor je predvidio za umjetničku galeriju, dok za zavičajnu biblioteku navodi da "već postoji adekvatna prostorija za tu namjenu" (očito misleći na prostorije Spomen-biblioteke).

Navedeni projektni nacrt usvojili su "nadležni organi općine Gračanica, menadžment i Upravni odbor Bosanskog kulturnog centra".³¹ Na osnovu ovog projekta, uprava BKC-a je izradila dosta ambiciozan finansijski plan, u kome su prvobitno bila predviđena ne mala sredstva iz budžeta Federacije, Tuzlanskog kantona i općine Gračanica (u iznosu blizu 50.000 KM), kojima su upućeni zahtjevi za finansijsku podršku. Formiran je i Inicijativni odbor za osnivanje Zavičajne zbirke, u koji su ušli Omer Hamzić, Nijaz Omerović, Osman Puškar, Ibrahim Nurkić, Rusmir Djedović – dakle ljudi koji su imali i znanja i iskustva dati relevantne prijedloge i zaključke.

Ali, i ovaj put se pokazalo da su planovi jedno, a realnost sasvim drugo. Planirana i očekivana finansijska podrška projektu je izostala. Sigurna je bila samo podrška Općine Gračanica – ali i ona samo u manjem, vrlo ograničenom iznosu. Od detaljno razrađenog projekta se također dobrim dijelom odustalo, barem kada su u pitanju prijedlozi strukture Zavičajne zbirke i većina planiranih aktivnosti. Nekako "u hodu", odlučeno je da se muzejska izložbena postavka – zamišljena kao stalna postavka Zavičajne muzejske zbirke – uredi i postavi u novosagrađenom izložbenom prostoru, koji bi od tada,

pored muzeja, trebalo da služi i za potrebe gradske galerije.

IZRADA PRVE STALNE POSTAVKE (MAJ 2006.)

Izrada i uređenje stalne postavke Zavičajne muzejske zbirke odvijala se tokom maja 2006. godine. Na poslovima je angažiran autorski tim u sastavu: Rusmir Djedović, Mirsad Omerčić i Edin Šaković – koji je izvršio selekciju i obradu muzejskog materijala, realizaciju postavke, te izradu tekstova za prateći informativni materijal (zidne panoe, te katalog i afišu zbirke).³² Što se tiče izložbenog inventara, ulaganja su bila minimalna. Iskorišteno je postojećih šest vitrina, koje su prenesene u novosagrađeni izložbeni prostor, a nabavljene su još dvije vitrine istog tipa, nešto većih dimenzija; izrađene su, također, i dvije proste drvene police.³³ Spomenuti inventar je raspoređen širom prostorije, a zatim se pristupilo izlaganju.

Arheološki eksponati su smješteni u pet izložbenih vitrina (predmeti iz neolita u dvije, iz eneolita i brončanog doba također u dvije, te srednjovjekovni predmeti u jednu vitrinu). Odabrani primjerci starog kovanog novca smješteni su u jednu vitrinu, dok je papirni novac uramljen i postavljen na zid iznad. Staro oružje izloženo je u dvije nove, duže vitrine. Što se tiče predmeta iz etnološke kolekcije, dio odabranih predmeta izložen je na dvije police, te na tri stola adaptirana za izložbu. Ostatak prostora zavičajne muzejske zbirke i galerije iskorišten je za izlaganje starih fotografija, koje su uvećane i uramljene, a jedna vitrina je odvojena za stare i rarijetne knjige i štampu, većinom iz fonda Spo-

31 *Programski dokumenti Zavičajne muzejske zbirke i likovne galerije u Gračanici*, redakcijska napomena, Gračanički glasnik, god. XI, br. 21, 2006., 118.

32 Fizički dio poslova na izradi postavke (od smještaja, rasporeda i uređenja vitrina, izrade i uređenja postamenata, izlaganja eksponata, postavljanja objašnjenja itd.) odradili su u cjelosti Mirsad Omerčić (koji je prethodno radio kao kustos-pripravnik u Muzeju istočne Bosne), te autor ovog priloga, dok se treći član tima zadovoljio savjetodavnom ulogom.

33 Za ilustraciju koliko se štedjelo, da spomenemo da je te police od jednostavne drvene građe i broskog poda izradio jedan od radnika BKC-a, obojivši ih u bijelo. Estetski nisu bile ništa posebno, ali su poslužile svrsi.

Reorganizirana stalna postavka iz 2008. godine

men-biblioteke Mustafe Kamarića. Uz svaku cjelinu postavljeni su informativni panoi, a pored eksponata odgovarajuća objašnjenja. Osim toga, urađen je i odštampan kvalitetan katalog, kao i kraća afiša Zavičajne muzejske zbirke.³⁴

Još prije službenog otvaranja, zbirku su posjetili prof. dr. Salih Kulenović – redovni profesor na Odsjeku za geografiju Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Tuzli, inače predratni kustos Muzeja istočne Bosne, koji je došao sa grupom svojih studenata, te prof. dr. Galib Šljivo, predavač na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli. Otvorenju zbirke bila je posvećena i promocija 21. broja “Gračanič-

kog glasnika”, na kojoj je profesor Šljivo izlagao o značaju zavičajne zbirke za istraživanja lokalne povijesti.³⁵

Nova stalna postavka svečano je otvorena u okviru programa obilježavanja Dana općine Gračanica, 2. juna 2006. godine. Na otvaranju izložbe, načelnik općine Gračanica, Nusret Helić, između ostalog je kazao: “Otvarajući Muzejsko-zavičajnu zbirku i galeriju mi našoj općini i našem gradu darujemo jednu novu instituciju pod krovom Bosanskog kulturnog centra, koja jeste možda neki mali dodatni trošak u našem budžetu, ali je zato veliki pomak i veliki korak u kulturnom životu našeg grada. Otvarajući ovu zbirku mi ispunjavamo san mnogih entuzijasta i poslanika

³⁴ Tekstove za katalog su pripremili autori izložbene postavke; dizajn je uradio Željko Kujundžić iz Lukavca, a urednik kataloga bio je Atif Kujundžić, književnik i publicista. Troškovi izrade i štampe kataloga su, inače, bili i najveći izdaci cjelokupnog projekta.

³⁵ Tekst njegovog izlaganja objavljen je u 22. broju “Gračaničkog glasnika” (novembar 2006., 44-47).

*kulture, koji su godinama radili na stvaranju pretpostavki za otvaranje Muzejsko-zavičajne zbirke, ali istovremeno ispunjavamo zahtjeve i želje mnogih naših građana koji su odavno zagovarali takvo jedno gradsko obilježje i materijalno-historijsku potvrdu narodne tradicije, kulture i duhovnosti ovoga grada. (...) Ova Zavičajna zbirka i galerija neće biti neka statična zatvorena institucija, već dinamičan organizam oko kojeg će se okupljati, kako stručni ljudi, profesori, studenti, istraživači, tako i svi oni koji vole ovaj grad”.*³⁶ Bile su to prigodne riječi za dati trenutak, ali ipak...

POSILIJE OTVARANJA ZAVIČAJNE MUZEJSKE ZBIRKE – NEKI PROPUSTI I PROBLEMI

Uređenje i otvorenje Zavičajne muzejske zbirke, odnosno njene stalne postavke bio je krupan iskorak u kulturi Gračanice i uopće afirmaciji lokalnog urbanog i kulturnog identiteta. Međutim, s ove vremenske distance gledajući – u realizaciji tog projekta su načinjeni i neki krupni propusti. Najprije, sve je rađeno u popriličnoj žurbi, pri čemu se nije vodilo računa o (ne)postojanju muzejske dokumentacije. Sačinjen je tek spisak izloženih predmeta, naveden u katalogu, ali bez posebnih inventarskih oznaka (o tome će više riječi biti nešto kasnije). Drugo, u postavci su načinjene i neke materijalne greške (u dataciji pojedinih predmeta), koje je valjalo otkloniti. Također, neriješen pravni status Zbirke unutar BKC-a kao da je svima promakao, a to je povlačilo i pitanje odgovornosti za zbirku, odnosno – ko je to u okviru same ustanove zadužen da vodi brigu o zbirci. Bosanski kulturni centar nije imao odgovarajući stručni profil radnika niti je isti riješen kroz tada važeću sistematizaciju radnih mjesta.

Naposlijetku, nije se unaprijed odredilo na koji način će postavka zbirke funkcionirati: prostor u kome je ona izložena predviđen je da se koristi i kao galerija (za likovne izložbe

i sl.), ali na koji način te izložbe organizirati, kako ih prilagoditi ili kako prilagoditi samu postavku, da omogućiti postavljanje kasnijih likovnih izložbi – o tome se jednostavno nije razmišljalo. Istini za volju, prilikom organizacije stalne postavke, autori su imali u vidu da previše ne opterećuju zidne površine, koje su bile popunjene sa svega nekoliko manjih informativnih panoa i uramljenim starim fotografijama, te se i jedno i drugo moglo lahko skinuti, a zidovi osloboditi za izložbe – bez da se pomjeraju vitrine s eksponatima. No, već poslije nekoliko mjeseci, prostor Zbirke je ugostio dvije likovne izložbe, pri čemu je osoblje BKC-a uklanjalo vitrine i predmete iz stalne postavke, potpuno je poremetivši. Tako je za jedva nešto više od godinu dana “stalna postavka” već bila faktički rasformirana.

Kako se nametala i potreba za ispravljanjem barem nekih od spomenutih propusta, bilo je jasno da u obzir dolazi isključivo potpuna revizija, odnosno nova organizacija postavke, i to nakon što se izvrši cjelokupna obrada i inventura muzejskog materijala. To su bile i sugestije nekih stručnjaka koji su imali priliku pogledati Zbirku.

Taj posao je povjeren autoru ovog priloga, u vremenu dok je obavljao jednogodišnji pripravnčki staž u Bosanskom kulturnom centru Gračanica (od septembra 2007. do septembra 2008. godine).

OBRADA I POPIS MUZEJSKE GRAĐE (2007./2008.)

Na predmetima koje smo svojevremeno zatekli u prostoriji Zbirke zavičaja stajale su i po dvije naljepnice s oznakom inventarskih brojeva, na nekima od njih čak i po tri oznake. To svjedoči da je evidencija vođena još dok su se nalazili u ranijim muzejskim kolekcijama (Osnovna škola “M. T. Učo”, vjerovatno i gimnazija), a nema sumnje da je i Branko Vajić vodio evidenciju Zbirke zavičaja, odnosno inventar muzejskih predmeta.

³⁶ Gračanički glasnik, god. XI, br. 22, 2006, 135-136.

Nova stalna postavka Zavičajne muzejske zbirke iz 2014. godine

No, inventarska knjiga nije pronađena među materijalom Zbirke zavičaja. Ni tada, a ni kasnije: svi pokušaji da joj se uđe u trag ostali su bezuspješni.³⁷

Zbog svega toga, bilo je jasno da će se morati pristupiti izradi novog inventara. Bio je to izuzetno težak i složen zadatak, jer je za mnoge predmete bilo teško odrediti provenijenciju i dataciju, a za neke čak i nemoguće. Na svu sreću, neki su predmeti bili grupisani prema nalazištima, na nekima su stajale naljepnice s podacima o porijeklu, a dosta podataka je uzeto iz sačuvane dokumentacije s istraživanja, kao i Vajićeve ostavštine, koja je također sačuvana, te je veći broj predmeta mogao biti identificiran. Za svaki muzejski predmet upisan u inventar zabilježeni su osnovni podaci: o nalazištu, mjestu i vremenu nalaza, pronalazaču ili bivšem vlasniku itd. Određene su signature i svaki predmet je obilježen (početnim slovom zbirke i rednim brojem). Predmeti su razvrstani – oni koji su određeni za stalnu postavku, te oni koji će se čuvati u depou. Prilikom popisa muzejskog materijala, izvršene su i neke najnužnije konzervatorsko-restauratorske mjere na pojedinim predmetima, pri čemu se moralo dosta improvizirati, uz pomoć stručne literature. Mineraloški i paleontološki materijal je izdvojen i zaštićen, ali nije obrađen niti upisan u inventar: naime, za identifikaciju i atribu-

ciju svakog pojedinačnog predmeta trebali su se angažirati stručnjaci geološke i paleontološke struke (što Bosanski kulturni centar ni do danas nije poduzeo).

Nažalost, pregledom dokumentacije i Vajićeve ostavštine, moglo se primjetiti da neki predmeti nedostaju. Primjer je, recimo, novčić kralja Matije Korvina, nađen na lokalitetu Crkvina u Stjepan polju – od kojeg su nam sačuvani fotografije i podaci o nalazu, ali samome predmetu nema ni traga. Nije isključeno da su ti predmeti na nepoznat način otuđeni, iako je moguće da su neki još za Vajićeva života bili pozajmljeni na obradu – gdje su na kraju možda i ostali. Ali, činjenica da u određenim vremenima pristup Zbirci nije bio na odgovarajući način osiguran svakako budi sumnju. Zbog svega toga, odlučeno je da se svi muzejski predmeti, uključujući i one koji nisu bili izloženi u stalnoj postavci, iz prostorije nekadašnje Zbirke zavičaja (pretvorene u magazin) prenesu u manju radnu sobu u novosagrađenoj galeriji, koja na taj način postala novi depo Zavičajne muzejske zbirke.

Inače, treba napomenuti da je fundus Zavičajne muzejske zbirke u tom periodu obogaćen i nekim novim predmetima – i to isključivo poklonima građana, jer nije bilo planiranih niti izdvojenih sredstava za otkup.

³⁷ Dugogodišnji pravnik J.U. Bosanski kulturni centar, pokojni Zoran Pavlović, autoru je kazao da nikada nije vidio inventarsku knjigu Zbirke zavičaja niti mu je poznato da li je ikako postojala, iako je u okviru svojih poslova vodio i brigu o registraturnom materijalu i arhivi ustanove.

SREĐIVANJE BIBLIOTEČKE I DOKUMENTACIONE GRAĐE ZAVIČAJNE ZBIRKE

Kako je ranije spomenuto, u Zbirci zavičaja zatečeno je i dosta bibliotečke građe, uglavnom knjiga, publikacija i periodike zavičajnog karaktera, kao i stručne literature – knjiga, časopisa i separata iz oblasti historije, arheologije i etnologije, te prirodnih i tehničkih nauka.³⁸ Pored bibliotečke građe sačuvan je i obiman dokumentacioni materijal: izvještaji, elaborati, planovi i projekti koji se odnose na geološka, hidrološka i arheološka istraživanja lokaliteta u okolini Gračanice, zatim različiti historijski izvori, nešto malo arhivalija, a osobito je vrijedna Vajićeva ostavština – bilješke s terenskih istraživanja, korespondencija s drugim istraživačima, stručnjacima i naučnim institucijama, izresci i članci iz novina, personalni dokumenti itd. Sav taj materijal zatečen je u jednoj vitrini – izmiješan i nesređen, u nekoliko kutija, a dio je bio doslovno razbacan po podu. Sa bibliotečkom i dokumentacionom građom bila je pomiješana i fototeka – bogata kolekcija fotografija (originala i preslika).

Prilikom sređivanja, bibliotečka građa je izdvojena i razvrstana prema oblastima, te brojevima i godištim. Dokumenti su također razvrstani i složeni u odgovarajuće fascikle. U dogovoru s rukovodiocem Narodne biblioteke "Dr. Mustafa Kamarić", odlučeno je da se sav taj materijal prenese u prostorije biblioteke i pridruži postojećem zavičajnom fondu te ustanove, jer je bilo jasno da ta građa ne može ostati u nekadašnjim prostorijama Zbirke zavičaja, pretvorenim u magacin – gdje nije bila ni zaštićena, ni pristupačna za korištenje.

IZRADA NOVE STALNE POSTAVKE ZAVIČAJNE MUZEJSKE ZBIRKE (2008.)

Završetkom obrade i popisa muzejske građe, te prenosom muzejskog materijala iz stare prostorije Zbirke zavičaja u novi muzejski depo, moglo se pristupiti i organizaciji nove stalne postavke. S obzirom da je bilo jasno da će se prostor Zavičajne muzejske zbirke i dalje koristiti za likovne i druge izložbe, autor ovoga priloga je odlučio da glavninu postavke, vitrine i police, smjesti u jednu trećinu prostorije, dok su u ostatku prostorije izložene fotografije, dokumenti i druga historijska građa, tematski složena i raspoređena, te postavljena na zidove (unutar dvije staklene plohe). Taj dio postavke nije bio u neposrednoj vezi sa izloženom muzejskom građom, iako je dopunjavao priču o povijesti, tradiciji i naslijeđu Gračanice i njene okoline, koju su "pričali" i sami eksponati. Zamisao je bila da se u slučaju organizacije neke izložbe u navedenoj prostoriji izložbena stakla mogu lahko skinuti i skloniti, čime bi se oslobodile dvije trećine prostorije – a da se, pri tome, ne dira niti narušava stalna postavka muzejskih predmeta (u vitrinama i na policama) i njen koncept.

Imajući to u vidu, autor je pristupio novom uređenju postavke. U međuvremenu, BKC je nabavio šest novih staklenih izložbenih vitrina, koje su bile funkcionalnije, prikladnije i estetski dopadljivije od starih, drvenih, koje su u novoj postavci iskorištene samo djelomično. Glavnina nove postavke je podijeljena u četiri dijela – na predmete prirodnjačke, arheološke, historijske i etnografske kolekcije. U prirodnjačkoj zbirci izloženi su uzorci stijena i minerala, te fosili prikupljeni na gračaničkom području – ovaj ma-

38 Znatn dio tih knjiga i časopisa (vjerovatno i većina) bile su vlasništvo Branka Vajića – neke od njih i sa posvetom. Vajić ih je sve ustupio Zbirci zavičaja. Knjige i periodika bile su popisane u posebnoj bibliotečkoj inventarnoj knjizi, koja je brojala 260 jedinica. One su pripojene postojećem fondu Narodne biblioteke "Dr. Mustafa Kamarić" i do danas su znatnim dijelom zavedene u njenu evidenciju. Dokumentacioni materijal je kasnije izdvojen i danas se čuva u muzejskom depou; planirano je da se i on prebaci u biblioteku i pripoji njenoj zavičajnoj zbirci, nakon što se stvore uvjeti (nabavka namještaja i sl.).

Stalna postavka nakon proširenja (2016. godine)

terijal je sada po prvi put izložen. Arheološki dio postavke sastoji se iz tri vitrine, u kojima su izloženi artefakti iz neolita, bakarnog i brončanog doba, te srednjeg vijeka. Historijski dio se sastoji iz četiri cjeline, koje ilustriraju povijest ratovanja na ovim prostorima (u okviru toga, izloženi su eksponati iz zbirke starog oružja), zatim povijest zanatstva, povijest trgovine (u okviru čega je izložen dio numizmatičke zbirke), te konačno – povijest školstva. Što se tiče etnološkog materijala, zbog nedostatka prostora izložen je tek manji dio, uglavnom predmeti koji ilustriraju svakodnevni život naroda ovog kraja u prošlosti. Ostatak se i dalje čuvao u depou. Svaki od spomenutih dijelova popraćen je tematskim panoima, sa fotografijama, dokumentima i objašnjenjima izloženih predmeta. U ostatku prostorije, kako je rečeno, raspoređeni su tematski panoi koji su ilustrirali povijest Gra-

čanice i njene okoline od 1878. godine do danas.³⁹

Nova stalna postavka je otvorena za javnost na Dan nezavisnosti Bosne i Hercegovine, 1. marta 2008., kada su je organizirano posjetili sudionici svečane akademije, organizirane u povodu ovog državnog praznika. U narednih šest mjeseci – do okončanja autorovog pripravnčkog staža u BKC-u, Zavičajnu muzejsku zbirku je posjetilo i uz stručno vođenje obišlo više organiziranih grupa posjetitelja, uključujući učenike srednjih škola, kao i goste iz Hrvatske, Italije, Francuske, Sjedinjenih Američkih Država i Švedske.

Nažalost, poslije toga ponovila se stara priča. Prilikom narednih izložbi, ponovo su, nestručno i bezobzirno, sklanjani ne samo panoi (kako je bilo zamišljeno), već i vitrine, pri čemu je čak došlo i do oštećenja nekih

³⁹ Što se tiče tematskih oblasti, iste su obuhvatale: nosioci vlasti, sportska i kulturna društva, željeznica u Gračanici 1897.-1968., stari grad Soko, vjerski život i vjerski spomenici, međunacionalna tolerancija, period socijalističke Jugoslavije, period Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992.-1995. godine, te period poslijeratne obnove i razvoje; svaka tema je obuhvatala jedan do dva panoa.

predmeta. Ubrzo, i ta nova stalna postavka je faktički bila rasformirana.⁴⁰

PRIJEDLOG RJEŠAVANJA STATUSA ZAVIČAJNE ZBIRKE (2011.)

Prethodno navedenih problema u funkcionisanju Zavičajne muzejske zbirke, koja je bila zamišljena kao jedan od stalnih kulturnih sadržaja u Gračanici, odnosno dio stalne ponude Bosanskog kulturnog centra, bili su svjesni i uprava ove javne ustanove (kao nosioca organiziranog djelovanja u oblasti kulture na području općine Gračanica), i predstavnici lokalne izvršne vlasti. S tim u vezi, prilikom više sastanaka i neformalnih susreta – osobito s ljudima koji su bili članovi redakcije i saradnici časopisa za kulturnu historiju “Gračanički glasnik”, razgovaralo se i o pitanju statusa Zavičajne muzejske zbirke i na koje načine unaprijediti njen rad. Potaknuti time, glavni i odgovorni urednik “Gračaničkog glasnika” dr. Omer Hamzić i autor ovog priloga (koji je u to vrijeme bio asistent na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Tuzli) sačinili su dokument naslovljen kao: *Osnova za rješavanje statusa, sadržaja i obima rada Zavičajne zbirke u Gračanici*, kojeg su predali direktoru BKC-a Gračanica, te Načelniku općine.

U dokumentu se razmatralo pitanje organizaciono-pravnog statusa Zbirke, kao i nadzora i stalne brige o njoj, a također su se nastojali definirati zadaci, opseg rada i ciljevi Zavičajne zbirke, kao i pitanje smještaja stalne muzejske postavke. Polazeći od pretpostavke da Zavičajna zbirka nije samo muzejska kolekcija, već znatno kompleksnija cjelina, koja u lokalnoj zajednici može vršiti i niz drugih društvenih uloga – od zvaničnog njegovanja javne memorije pa do stalnog rada na afirmaciji kulturne baštine u najširem smislu, pred-

loženo je da se Zavičajna muzejska zbirka u organizacionom smislu pripoji Narodnoj biblioteci “Dr. Mustafa Kamarić”. Pri tome bi se njen bibliotečko-dokumentacioni fond sjedinio sa zavičajnim fondom biblioteke, te na taj način stvorila nova bibliotečka zavičajna zbirka, kao posebno odjeljenje biblioteke. Ono bi obuhvatalo muzejsku zbirku (stalnu postavku i deponirane predmete), zavičajnu biblioteku, te historijsko-dokumentacionu zbirku, u kojoj bi posebno mjesto imala građa koja se odnosi na period Agresije na Bosnu i Hercegovinu i Odbrambeno-oslobodilačkog rata (1992.-1995.).

Bio je to, za ondašnje prilike, dosta realan prijedlog. Njime bi se riješio organizaciono-pravni status Zavičajne muzejske zbirke, dok bi se obim poslova i ukupan značaj Narodne biblioteke “Dr. Mustafa Kamarić” značajno unaprijedili. Naposljetku, s obzirom da je, po tada važećoj sistematizaciji, u biblioteci bilo i “upražnjenih” radnih mjesta, ostavljena je mogućnost da se riješi i pitanje brige o ukupnom zavičajnom fondu, upošljavanjem novog radnika odgovarajućeg stručnog profila (historija, arheologija, historija umjetnosti i sl.).

Prijedlog nije prošao – barem ne u osnovi, jer su se uprava Ustanove i Općina Gračanica u narednom periodu odlučili na nešto drugačiji put. S obzirom da su osnivačkim aktima BKC-a i upisom u sudski registar predviđene i djelatnosti vezane za kulturno-historijsko naslijeđe (zaštita kulturne baštine, muzejska i arhivska djelatnost itd.), novim pravilnikom o sistematizaciji uvršteno je radno mjesto stručnog saradnika za kulturno naslijeđe, koji je trebao pokriti navedene djelatnosti, ali i niz drugih poslova u ustanovi – faktički, sve ono što je vezano za kulturno-historijsko naslijeđe, lokalnu historiju, povijesne teme,

40 Sve to bi se donekle i moglo razumjeti da se radilo samo o izložbama akademskih slikara i grafičara ili, pak, vrhunskih vidova tradicionalne primjenjene umjetnosti (kakva je, recimo, gračanička kera) – pa čak i nekih istaknutijih umjetnika amatera. Međutim, prostor Zavičajne muzejske zbirke ponekad je ugošćavao i izložbe upitne umjetničko-estetske vrijednosti: tipičan primjer jeste izložba fotografija s tzv. “građanskih protesta” u Sarajevu, koju je organizirao u to vrijeme izrazito snažan i u javnosti sveprisutan parapolitički pokret “Dosta!”.

Sa jedne od posjeta (2017. godine)

javnu memoriju, obilježavanje značajnih datuma itd. U te poslove spadala je i briga o Zavičajnoj muzejskoj zbirci. Ti poslovi su, početkom 2016. godine, po okončanoj konkursnoj proceduri – povjereni autoru ovoga članka. No, još prije toga, autor se prihvatio ugovornog posla izrade nove stalne postavke.

STALNA POSTAVKA – TREĆA SREĆA

Početkom 2014. godine tadašnji (i sadašnji) direktor Bosanskog kulturnog centra, Nedžad Peljto, upoznao je autora ovog priloga s namjerom da se konačno riješi pitanje stalne postavke Zavičajne muzejske zbirke. U te svrhe, BKC je kupio 15 novih, visokih prodajno-sajamskih vitrina. Te vitrine nisu baš najpogodnije za muzejske izložbe, ali su kupljene po veoma povoljnoj cijeni (pri likom rasprodaje imovine jedne ugašene

firme). S obzirom na raniji krajnje skroman izložbeni inventar – bila je to zaista značajna “investicija”.

Nova stalna postavka organizirana je u devet tematskih cjelina, postavljenih tako da oslikavaju bogatstvo kulturno-historijskog naslijeđa i prošlosti Gračanice i njene okoline, nudeći posjetitelju jednu malu “šetnju” kroz prošlost i tradiciju ovoga kraja. Ekspoziti su praćeni informativnim panoima, koji su olakšavali razumijevanje izloženih predmeta, ali i razdoblja iz kojih potječu. Cjeline su organizirane hronološko-tematskim redoslijedom, obuhvatajući predmete iz geološko-paleontološke, arheološke, numizmatičke, historijske, te etnografske kolekcije.⁴¹ Svaka cjelina se sastojala od dvije do tri izložbene vitrine, pri čemu su kombinirane nove, visoke, i stare, niske vitrine (aluminij-sko-staklene i drvene).

41 Navedene cjeline nosile su nazive: 1 – “Pod valovima Panonskog mora (prije 65-10 miliona godina)”; 2 – “Prvo naselje i najstariji zemljoradnici: neolit (prije 7.000-5.000 godina)”; 3 – “Vrijeme stočara i ratnika: eneolit (prije 5.500-4.300 godina) i bronzano doba (prije 4.300-2.800 godina)”, kao dodatak ovoj cjelini (3a – “Antičko doba”) izloženo je i svega par do danas sačuvanih eksponata iz razdoblja rimske vladavine; 4 – “Srednjovjekovni korijeni (VII.-XVI. stoljeće)”; 5 – “Gračanički ratnici i junaci” (zbirka starog oružja); 6 – “Tradicija zanatstva u Gračanici” (XVI.-XX. stoljeće); 7 – “Tradicija gračaničke trgovine” (XVIII.-XX. stoljeće); 8 – “Obrazovanje, pismenost i prosvjeta” i 9 – “Iz narodnog života” (etnografska zbirka).

Izrađeni su i prateći informativni panoji, koji su tekstom i ilustracijama bliže pojašnjavali izložene predmete. Same vitrine su također obogaćene prigodnim ilustracijama, s namjerom da posjetiteljima (osobito djeci i mladima) približe i dočaraju duh vremena iz kojih eksponati potječu. Uz ove cjeline, izložen je i dio dokumentacione zbirke, te zavičajne biblioteke (dokumentacija sa geoloških i hidroloških ispitivanja na području Gračanice, dokumentacija sa arheoloških iskopavanja na Korića Hanu i Staroj džamiji u Sokolu, arheološka literatura o Gračanici i okolini, te dio historiografske literature zavičajnog karaktera). Osim toga, na zidnim ploham u gornjem dijelu prostorije postavljene su foto-tapete s motivima stare Gračanice (sa starih razglednica i fotografija). Uz postavku, izrađene su i dvije afiše – jedna, s osnovnim podacima o Zbirci, te kratkim opisom postavke, te druga, s kratkim historijatom Gračanice; tekst i dizajn za obje uradio je potpisnik ovoga članka.

Novouređena Zavičajna muzejska zbirka u Gračanici, odnosno nova stalna postavka svečano je otvorena 31. jula 2014. godine. Na otvorenju, direktor Bosanskog kulturnog centra Nedžad Peljto kazao je sljedeće: *“U proljeće ove, 2014. godine, uprava BKC-a je odlučila uraditi novu stalnu postavku Zavičajne muzejske zbirke Gračanica, ovaj put u čvrstom uvjerenju da ona ostane zaista stalna, kao jedan od redovnih i nezaobilaznih sadržaja u kulturnoj i turističkoj ponudi Grača-*

nice, ali i jedan od važnih elemenata u oblikovanju lokalnog identiteta i imidža našeg grada i općine”.⁴²

Inače, u toku izrade nove stalne postavke raspisan je i javni poziv Federalnog ministarstva kulture i sporta za dodjelu sredstava projektima iz kulture, na koji je aplicirao i Bosanski kulturni centar – projektom obnove Zavičajne muzejske zbirke. Projektni prijedlog je prošao i Vlada Federacije je doznačila iznos od 10.000 KM. Bila su to i prva sredstva koja su s viših nivoa vlasti stigla za Zavičajnu zbirku u Gračanici – od njenog osnivanja do danas.

PROŠIRENJE STALNE POSTAVKE (2016.)

Početkom 2016. godine autor ovoga članka primljen je u radni odnos u Bosanskom kulturnom centru, na poziciju stručnog saradnika za kulturno naslijeđe. U opisu poslova i zadataka, između ostalog, bila je i briga o Zavičajnoj muzejskoj zbirci. Time je konačno riješeno pitanje stručnog nadzora i vođenja ove muzejske cjeline – makar njen organizaciono-pravni status ostao “u zraku” (tačnije, u okviru radne jedinice “Opšti poslovi”).

Potpisnik ovih redova odmah je započeo s poslom na temeljitoj reviziji inventara, te obradi i konzervaciji predmeta, uređenju muzejskog depoa, a zatim i reorganizaciji, odnosno proširenju stalne postavke. Naime, izradom nove stalne postavke, 2014. godine, izložen je samo manji dio etnoloških pred-

42 Omer Hamzić, *Listovi gračaničkog kalendara (od 15. 5. do 1. 11. 2014.)*, Gračanički glasnik, god. XIX, br. 38, 2014., 225. Inače, u vrijeme poslova na izradi nove stalne postavke, te pred njeno otvorenje, desili su se neki, najblaže rečeno burni događaji. Najprije su to bile demonstracije i neredi po bosanskohercegovačkim gradovima (s bošnjačkom većinom), praćeni demoliranjem i paljevinama državnih institucija, ali i pojavom “plenuma” i sličnih parapolitičkih organizacija, te glasnim istupima raznoraznih demagoga, koji su osvajali javni prostor, agresivno prijeteci novim neredima. Nedugo iza toga, Bosnu i Hercegovinu su poharale nezapamćene kišne padavine, praćene poplavama i klizištima, kao najteža katastrofa u zemlji od završetka rata. Voda jedva da se povukla, ljudi su raščišćavali ruševine svoje uništene imovine – a primakao se Dan općine Gračanica, planirani datum otvorenja nove stalne postavke. U takvim okolnostima, nije preostalo drugo nego svečano otvorenje prolongirati. U razgovoru s autorom, direktor BKC-a se otvoreno pitao – da li uopće praviti tu svečanost, ima li smisla, s obzirom na sve što se desilo... Ali, naposljetku, prisjećajući se ratnoga vremena i tadašnje uloge kulture i kulturnih djelatnika, koji su svojim radom i stvaralaštvom simbolički prkosili zlu – odlučio je da se novouređena muzejska zbirka ipak svečano otvori, u okviru tradicionalne kulturne manifestacije “Ljetne večeri pod lipama Gračanice”. Reakcije javnosti su, koliko je autoru poznato, odreda bile pozitivne.

Uoči otvorenja Spomen-sobe odbrane Gračanice: direktor BKC-a Nedžad Peljto, autor i gradonačelnik Nusret Helić

meta – ono što je moglo stati u postojeće staklene vitrine, dok je ostatak zadržan u depou. Možda je to bila i greška, ali računalo se na kasniju mogućnost eventualne izrade posebnih vitrina, u središnjem dijelu prostorije.⁴³ No, do toga nije došlo, a pokazalo se da je i bolje da ti predmeti budu izloženi – kako god, nego da stoje zaključani u depou. U aprilu 2016. godine, autor je pristupio reorganizaciji i proširenju stalne postavke, radi izlaganja predmeta iz etnološke zbirke. U sredini prostorije, između dva noseća stupa, improvizirane su platforme prekrivene platnom, na kojima su izloženi etnološki predmeti.

Tako proširena postavka ostala je sve do početka 2020. godine, kada je rasformirana, u okviru aktivnosti na adaptaciji i pregrađivanju prostorije, te uspostavi Spomen-sobe odbrane Gračanice (1992.-1995.). Iako usporene, pa i privremeno obustavljene uslijed izbijanja pandemije i svih njenih posljedica, te aktivnosti su na kraju uspješno okončane, tako da je Spomen-soba svečano otvorena za Dan 111. gračaničke brigade, 1. septembra 2021. godine.⁴⁴

Uz nju je otvorena i novouređena stalna postavka – na nešto manjem prostoru, ali ekspanatima i sadržajem još bogatija.

⁴³ U to vrijeme je bilo i nekih naznaka da bi se uskoro moglo riješiti pitanje korištenja stare čardaklije u Varoši – tzv. “Kuće Mare Popović”, koja je kao nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine u međuvremenu obnovljena. Bilo je i “glasnih razmišljanja” da se ta kuća dodijeli na korištenje BKC-u, te da se u njoj izloži etnografska zbirka. Na kraju, kuća je dodijeljena na korištenje Udruženju “Gračaničko keranje”.

⁴⁴ O aktivnostima na uspostavi Spomen-sobe, od ideje do realizacije: Edin Šaković, *Nekoliko riječi prigodom osnivanja Spomen-zbirke 1992.-1995. sa Spomen-sobom odbrane Gračanice*, Gračanički glasnik, god. XXVI, br. 52, 2021., 5-14.

PITANJE GRADSKJE GALERIJE

Kako je na više mjesta spomenuto, prostor u kome je smještena Zavičajna muzejska zbirka, u zgradi tzv. "treće faze", od početka je korišten i kao galerija: štaviše, prilikom njegova otvaranja, otkrivena je ploča na kojoj stoji "Zavičajno-muzejska zbirka i galerija".

U Gračanici do tada nije postojao namjenski građen galerijski prostor, pa je donekle razumljiva želja likovnih umjetnika da koriste ovu prostoriju – tim više što je ista, eto, bila još i zvanično imenovana kao "i galerija".

S muzejske strane gledano, autor ovoga priloga – s obzirom da je bio neposredno uključen ili je vodio organizaciju svake muzejske postavke od 2006. do danas – odgovorno tvrdi da se uvijek imalo u vidu da će izložbeni prostor u kome je muzejska zbirka smještena biti korišten i kao galerija, te se organizacija muzejskih postavki uvijek realizirala tako da se prostor lahko može prilagoditi, te koristiti i u galerijske svrhe, odnosno za organizaciju likovnih i drugih izložbi. Naravno – bez potpunog narušavanja osnovne muzejske postavke. Nažalost, oni koji su realizirali likovne i druge izložbe nisu uvijek iskazivali podjednak stupanj razumijevanja za muzejsku postavku, pa je gostovanje neke izložbe značilo najčešće da je postojeća muzejska postavka na grub način poremećena ili čak rasformirana, pomjeranjem, sklanjanjem, da ne kažemo "preturanjem" vitrina i predmeta.

Poslije 2014. godine, s izradom nove stalne postavke, navedeni prostor je i dalje korišten za povremene izložbe. Već 2015. godine, ugostio je izložbu slika Ismeta Mujezinovića (iz kolekcije Međunarodne galerije portreta Tuzla), a kasnije i izložbe slika i grafika akademskih slikara Nijaza Omerovića i Meše Bajrića, izložbu akvarela Gordane Mehmedović, kao i dvije izložbe u organizaciji Asocijacije za umjetničku fotografiju Bosne i Hercegovine. Adaptacija prostorije riješena je izradom posebnih navlaka od platna za vitrine, kako se ne bi morale micati, dok su etnološki predmeti u sredini prekrivani

tankim, poluprozirnim platnom. Na taj način, muzejska postavka se prividno sklanjala, a pažnja posjetitelja je mogla biti okrenuta izloženim slikama.

Međutim, sa pregrađivanjem prostorije, novom reorganizacijom stalne postavke i uspostavom Spomen-sobe, zidovi su postali sastavni dio izložbenog prostora, tako da su bilo kakvo uklanjanje istih i uopće adaptacija prostora za povremene izložbe postali tehnički neizvodljivi. Istina, moguće bi bilo izlaganje slika na štafelajima, raspoređenim po prostoriji, ali postavlja se pitanje ima li smisla izlagati u ambijentu ionako "pretrpanog" muzeja, u kome eksponati i prateće fotografije odvlače pažnju posjetitelja...

Drugim riječima, prostorija Zavičajne muzejske zbirke, odnosno Gradskog muzeja izgubila je ulogu galerije. Time vjerovatno neće biti zadovoljni gračanički likovni umjetnici, koji su do sada (moglo se to primjetiti) insistirali upravo na tom prostoru, jer su ga iz svojih krugova promatrali prvenstveno kao gradsku galeriju. Valja, međutim, podsjetiti da zgrada Bosanskog kulturnog centra (tj. Dom kulture) od samih početaka posjeduje izuzetno dobar galerijski prostor u svom suterenu – koji, istina, jeste i multifunkcionalan, ali po mnogo čemu bolji u odnosu na galerijske prostore sličnih ustanova u našem okruženju, čak i na neke namjenski građene galerije. Iako je taj prostor u posljednjih 45 godina ugostio brojne izložbe i likovne umjetnike, neko ga je, od samih početaka, nazvao prosto "foajeom" – i to ime mu se do danas zadržalo. Postoji ideja da se taj prostor u narednom periodu zvanično imenuje kao *galerija* BKC-a (u tom slučaju, bilo bi poželjno izvesti i neke manje adaptacije).

Međutim, postoji još jedna pogodna prostorija BKC-a, koja se uz vrlo mala ulaganja može adaptirati u galeriju – ili, barem, u neku vrstu "mini-galerije". Riječ je o tzv. maloj sali, koja već desetak godina uopće nije u funkciji. Prostorija je dovoljno prostrana, sa dva zida velike površine, bez prozora, pogodna za

Učenici osnovne škole u posjeti Spomen-sobi

izlaganje. Na tim zidovima, ali i na slobodnim površinama druga dva zida, mogu se postaviti metalne rešetke odgovarajućeg profila (na način kako je to npr. urađeno u galeriji Udruženja likovnih umjetnika primjenjene umjetnosti BiH u Sarajevu), koje bi omogućile vrlo lahko postavljanje izložbe, izlaganje različitih formata slika, grafika, minijatura i sl., a ujedno i izlaganje u više nivoa. Prostorija bi se mogla opremiti i sa više štafelaja, kojima bi se popunio prostor kraj prozora, te u sredini prostorije. Tako bi se dobila ne toliko površinom prostrana, ali ipak izuzetno funkcionalna gradska galerija. Vremenom, kroz program otkupa, ista bi mogla steći i stalnu kolekciju, odnosno stalnu umjetničku postavku. Naposljetku, pretvaranjem u galeriju, prostorija ne bi izgubila druge namjene: privremenim unošenjem stolica uvijek bi se lahko mogla adaptirati u mjesto za promocije knjiga i slične kulturne sadržaje, za koje je ranije korištena tzv. mala sala. U svakom slučaju, uz relativno mala ulaganja, BKC kao ustanova i lokalna zajednica uopće time bi dobili i jedan novi, stalni kulturni sadržaj.

O RADU ZAVIČAJNE MUZEJSKE ZBIRKE OD 2016. DO OSNIVANJA GRADSKOG MUZEJA

U proteklih nekoliko godina, Zavičajna muzejska zbirka je bila otvorena za individualne i grupne posjete (uz prethodnu najavu). Najveći broj korisnika, razumljivo, činili su učenici osnovnih i srednjih škola – s područja Gračanice, a također i susjednih općina i gradova. Među posjetiocima Zbirke bili su i brojni gosti koji su dolazili u Gračanicu, kako iz Bosne i Hercegovine, tako i inozemstva – turisti, ali i gostujući članovi kulturno-umjetničkih društava, nevladinih organizacija, učesnici programa međunarodne razmjene učenika i studenata, te predstavnici prijateljskih gradova. Bili su i drugi gosti, putnici-namjernici i posjetioči, te turisti iz različitih zemalja (Hrvatske, Slovenije, Austrije, Turske, Njemačke, Holandije, Slovačke, Malezije i dr.). U organiziranim posjetama bili su i predstavnici javnih ustanova, udruženja građana i boračkih organizacija s područja Tuzlanskog kantona, odnosno Bosne i Hercegovine. U tom pogledu je ostvarena i saradnja s nekim udruženjima sa područja općine i

grada Gračanica. U više navrata, organizirani su "dani otvorenih vrata", sa slobodnim terminima za posjete građana. Uspostavljena je i saradnja sa Turističkom zajednicom Gračanica, kao i Mješovitom srednjom školom, pri čemu su učenici smjera Turistički tehničar dio svoje školske prakse vršili i u prostorijama Zavičajne muzejske zbirke.

Pored navedenih aktivnosti, vršeni su i redovni poslovi na zaštiti, održavanju i konzervaciji muzejskih predmeta, te vođenju muzejske dokumentacije. Fundus zbirke u međuvremenu je obogaćen sa većim brojem novih muzejskih predmeta – uglavnom slučajnih terenskih nalaza i prikupljenih eksponata, te poklonima građana (u arheološkoj kolekciji: površinski nalazi sa lokaliteta Duje, Arnautsko brdo, Hrid, Greblje i Lepar; u historijskoj kolekciji: stare trgovačke knjige, stari novac, foto-dokumentacija itd.; u etnološkoj zbirci: stara nošnja, tkalački razboj, kolekcija kovačko-kolarskog alata itd.).⁴⁵

RIJEČ-DVIJE O GRADSKOM MUZEJU DANAS

Gradski muzej danas predstavlja jednu od šest organizacionih, odnosno radnih jedinica Javne ustanove za informisanje i kulturu "Bosanski kulturni centar" Gračanica, koja – prema osnivačkim aktima i upisu u sudski registar – obavlja i djelatnosti vezane za kulturno naslijeđe, uključujući i muzejsku djelatnost. Navedene poslove u ustanovi obavlja stručni saradnik za kulturno naslijeđe, kome je povjerena i briga o Gradskome muzeju. Gradski muzej se nalazi u prostoriji sa posebnim ulazom, a sastoji se iz dvije izložbene cjeline: stalne postavke, koja obuhvata predmete iz geološko-paleontološke, arheološke, numizmatičke, historijske i etnološke kolekcije, te Spomen-sobe odbrane Gračanice, kao posebne muzejske kolekcije, posvećene

razdoblju Odbrambeno-oslobodilačkog rata (1992.-1995.).

Stalna postavka raspoređena je s desna na lijevo, od ulaza u prostoriju. Najprije su izložene dvije visoke vitrine sa predmetima iz geološko-paleontološke zbirke. U jednoj su uzorci ruda i minerala iz šireg gračaničkog kraja, a u drugoj fosili prikupljeni u okolini Gračanice. Slijede zatim predmeti iz arheološke zbirke – paleolit, neolit, te eneolit i brončano doba, uz nešto malo nalaza iz antičkog doba, a također i razdoblja srednjega vijeka, te osmanskog perioda – sve to izloženo u tri visoke, te tri niske, staklene vitrine. U jednoj vitrini smješteni su odabrani primjerci numizmatičke zbirke, dakle stari kovani novac (osmanski, habsburški, mletački, evropski), korišten kroz povijest na prostorima naše zemlje, uz kolekciju papirnog novca (1878.-1944.). Slijede zatim predmeti iz historijske i etnološke zbirke, poredani u dvije visoke staklene i četiri niske, drvene vitrine, uz veću platformu na kojoj su izloženi predmeti iz etnološke kolekcije.

Spomen-soba odbrane Gračanice (1992.-1995.) posebna je cjelina koja je ujedno i muzejska kolekcija, i svojevrsan spomenik. Na dva čeonu zida, iznad izložbenog prostora, imena su 149 ubijenih i stradalih civila, te 325 šehida i poginulih boraca. Muzejski predmeti izloženi su u šest visokih staklenih, dvije niske staklene, te tri niske drvene vitrine, dok su na pet lutki izložene originalne ratne uniforme; sve to prate veći panoi koji sadrže preslike najraznovrsnije historijske građe (članke/isejčke iz ratne štampe, faksimile dokumenata, fotografije, skice, mape), uz veći broj izloženih ratnih fotografija, te ponešto originalne građe (kolekcija ratnih plakata, ratna zastava 212. brigade i sl.).

Gradski muzej je i dalje otvoren za individualne i grupne posjete – uz prethodnu najavu.

⁴⁵ Među onima koji su donirali muzejski materijal posebno treba spomenuti Mahmuta Đulića iz Gračanice, koji je poklonio vrijednu kolekciju starog kovačkog alata – iz radnje u kojoj je kao šegrt izučavao zanat.

Učenici osnovne škole u razgledanju stalne postavke

NEKI PROBLEMI U RADU I FUNKCIONIRANJU MUZEJA

Izmjenom osnivačkoga akta Bosanskog kulturnog centra Gračanica i uvrštavanjem Gradskog muzeja u organizacionu strukturu ustanove, kao jedne od radnih jedinica, riješen je samo jedan u nizu problema u funkcioniranju muzejske cjeline koja djeluje pri ovoj ustanovi. Ovom odlukom, nekadašnja Zavičajna muzejska zbirka – sada Gradski muzej, formalno je stekla i svoj pravni status, kao sastavni dio ove ustanove. Time je i njen fundus na puno bolji način zaštićen, institucionalnim okriljem BKC-a.

Međutim, u radu ove cjeline ispoljavaju se, nažalost, i dalje brojni problemi – kako materijalne, tako i organizacione prirode. Prilika je da se na njih i ovaj put ukaže.

Materijalni problemi se odnose na stanje same muzejske prostorije, te postojećeg izložbenog inventara. Prostorija, naime, nema

grijanja – radijatori su isključeni sa sistema napajanja, zbog čega je otežan rad i uopće korištenje tog prostora u zimskim mjesecima. S druge strane, prostorija nema nikakve ventilacije ili sistema hlađenja, što je u ljetnom periodu još izraženiji problem: zbog svjetlarnika u stropu, prostorija se pregrijava poput staklenika, tako da se ljeti temperatura u njoj penje do granica neizdržljivosti. Zbog svega toga, posjete Zavičajnoj muzejskoj zbirci i uopšte korištenje ovog prostora u jeku zimskog i ljetnog perioda su znatno otežani. Strop prostorije već na tri mjesta prokišnjava, što bi također prioritarno trebalo riješiti. Nažalost, iako se na to već nekoliko posljednjih godina ukazuje – još uvijek nije riješeno. Jedan od problema koji također zahtijeva hitno rješenje jeste i dodatno fizičko osiguranje ulaza u zbirku (ugradnja rešetki), a bilo bi veoma poželjno uvesti i alarmni sistem, kao i videonadzor – imajući u vidu da su troškovi

ugradnje tih sistema danas znatno niži nego što je to bilo u vrijeme prvobitne adaptacije ovog prostora i "useljavanja" same Zbirke.

Kada je riječ o izložbenom inventaru, iz svega izloženog u ovome članku vidi se da se od samih početaka "krparilo", da se tako izrazimo, i potpuno improviziralo, te da su ulaganja uvijek bila ispod svakog minimuma. Bilo bi veoma poželjno nabaviti, odnosno namjenski izraditi nove muzejske vitrine. Nije riječ samo o potrebi zamjene postojećih, koje su i estetski i funkcionalno veoma upitne: name, one su nešto što "može proći" u lokalnoj sredini i kod lokalne publike, ali svako ko je posjetio bilo koji muzej, muzejsku zbirku ili postavku već i u širem okruženju Gračanice, da ne govorimo o susjednim zemljama ili šire – može uvidjeti gdje ustvari stojimo. Potreba za novim vitrinama se osjeća već i zbog mogućnosti izlaganja eksponata koji su trenutno u depou, jer ih jednostavno nemamo gdje izložiti (radi se prvenstveno o eksponatima iz Spomen-zbirke 1992.-1995.).

Problemi organizacije prirode su također izraženi, a uglavnom se odnose na rad sa korisnicima. Gradski muzej je otvoren za unaprijed najavljene posjete, dakle – nema svoje "radno vrijeme" niti stalni termin odvojen za posjete. Jedan od razloga za to jeste tehničke prirode: da bi Muzej bio stalno otvoren, trebalo bi imati stalnog radnika koji bi stalno trebao boraviti u prostoriji, očekujući eventualne goste. Kako je spomenuto, briga o muzejskoj zbirci povjerena je stručnom saradniku za kulturno naslijeđe, koji obavlja čitav niz poslova – kako stručne prirode, tako i ostalih. Stručna briga o muzejskoj građi, te stručno vodstvo kroz postavku sastavni su dio tih poslova, ali u njih ipak ne spada stalno "dežurstvo" u muzejskoj prostoriji. Drugi, bitniji razlog jeste to što, objektivno gledajući, Gračanica i nije turistička destinacija u kojoj je frekvencija gostiju svakodnevna i gdje postoji potreba za stalnim, svakodnevnim radnim vremenom muzeja. Što se tiče domaće publike – prethodnih je

godina u više navrata organiziran "dan otvorenih vrata", a slobodni termin za posjete je osiguran i kroz rad sa učenicima Turističke škole, koji su u okviru stručne prakse dio vremena provodili u muzeju. Nažalost, broj posjetitelja je bio vrlo skroman, uprkos činjenici da je građanstvo bilo obaviješteno putem Radio Gračanice i društvenih mreža. Izuzmu li se organizirane posjete učenika osnovnih i srednjih škola, te nekih udruženja i organizacija – treba priznati da broj posjetilaca sa strane (iz drugih gradova i mjesta Bosne i Hercegovine, pa čak i iz inostranstva) uveliko nadilazi broj posjetitelja iz Gračanice. Ne može se zaključiti drugo nego da svijest o važnosti muzeja i muzejskog blaga u lokalnoj zajednici još nije dovoljno razvijena, te da publiku posjetitelja muzeja tek treba odnjevovati. A to je, ipak, posao koji zahtijeva kako intenzivniji angažman uprave BKC-a, tako i podršku šire društvene zajednice.

Može se postaviti pitanje koliko su dosadašnji načini prezentacije Zavičajne muzejske zbirke, odnosno sadašnjeg Gradskog muzeja imali učinka. Pored Radio Gračanice, te stranica na društvenoj mreži Facebook, o muzejskoj cjelini BKC-a Gračanica i njenoj postavci snimljeno je i više TV priloga, emitovanih na RTV TK, Federalnoj TV, kao i nekim privatnim televizijama; njen rad je redovno pratio i dopisnik RTV TK iz Gračanice (kao član kolektiva BKC-a), te dopisnik "Dnevnog Avaza", a povremeno i saradnici drugih listova i web-portala; u par navrata reportaže je radila čak i službena novinska agencija FENA, a preuzimali su ih brojni elektronski i tiskani mediji. Dakle, teško se može reći da građanstvo nije obaviješteno o postojanju i radu Zavičajne muzejske zbirke, tj. Gradskog muzeja. Ipak, to ne znači da načine same prezentacije ne treba proširivati.

S ovim u vezi, jesu i neka zapažanja vezana za organizirane posjete. Kako rekosmo, učenici osnovnih i srednjih škola najčešći su korisnici, ali posjete ovise od škole do škole. Neke od osnovnih škola redovito posjećuju

Gimnazijalci sa profesoricom Azijadom Jukan u posjeti Spomen-sobi odbrane Gračanice

muzejsku postavku svake godine – s odjeljenjima razredne i predmetne nastave; iz drugih škola, pak, dolaze pojedina odjeljenja, inicijativom nastavnika. U prvom slučaju, treba posebno istaknuti škole iz Doborovaca i Džakula, koje svake godine za svoje učenike prilikom posjete Gračanici, upriliče i obilazak muzejske postavke. S druge strane, čini se da je najmanje posjeta učenika do sada bilo iz Osnovne škole “Hasan Kikić”, koja se nalazi jedva stotinjak metara od prostorija muzeja. Što se tiče srednjih škola, s Gimnazijom “Dr. Mustafa Kamarić” uspostavljena je veoma dobra saradnja i već nekoliko godina učenici prvih razreda obilaze postavku uz stručno vodstvo, a svojim posjetama redovito prate i tematske izložbe. Kada je, pak, riječ o Mješovitij srednjoj školi, muzejsku postavku su do sada uglavnom obilazila odjeljenja tehničkih

škola – na inicijativu pojedinih nastavnika. Sve bi to, svakako, trebalo unaprijediti.

Osvrt na moguće razvojne perspektive Gradskog muzeja

Zavičajna muzejska zbirka u Gračanici već desetak godina faktički vrši ulogu gradskog, odnosno zavičajnog muzeja. Vlastita prostorija, organizirana postavka, stručno vođenje, muzejska dokumentacija itd. – sve su to neki osnovni kriteriji koji je zaista čine muzejom, gledamo li već samo značenje tog pojma.⁴⁶ Dakle, odluka da se prilikom rješavanja pravnog statusa te cjeline u okviru Bosanskog kulturnog centra ova radna jedinica nazove Gradskim muzejom ima svoje puno opravdanje.

No, kako je i na početku spomenuto, motiv više za tu odluku bila je želja da se time trasira budući razvojni put ove cjeline, koja u budućnosti treba da izraste u istinski muzej,

46 “...Ustanova ili zgrada u kojoj se čuvaju, proučavaju i po određenom sustavu (kronološki ili tematski) izlažu zbirke starina i umjetnina, prirodnoznastvenih, tehničkih i sl. predmeta...” (muzej. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 01. 05. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42619>>)

sa vlastitim kadrovima, bogatijom zbirkom, možda i posebnom zgradom...

Ali, iz svega izloženog u ovom radu vidjeti smo koliko je bio dug i težak razvojni put – od osnivanja Zbirke zavičaja (1975.) preko prve postavke (ravnih trideset godina kasnije), pa do konačnog rješavanja organizaciono-pravnog statusa, odnosno institucionalnog okvira ove muzejske cjeline (na što se čekalo još skoro puna dva desetljeća).

Nema sumnje, "osnivanje" Gradskog muzeja, 2023. godine, krupan je iskorak za Gračanicu, a sam taj formalno-pravni čin imao je pozitivnog odraza u javnosti. Ne iznenađuje, stoga, da se već javljaju i neke ideje daljeg razloga, čak inicijative o gradnji ili adaptaciji posebne muzejske zgrade i slično. No, valja imati na umu da je put do "pravog" muzeja mnogo zahtjevniji i podrazumijeva mnogo toga drugog od same zgrade. Graditi zgradu zbog nečega što postoji samo u začetku jeste kao kroititi svečano odijelo čovjeku koji nema ni cipela. Postoji čitav niz suštinski bitnih preduvjeta koje bi trebalo ostvariti prije nego Gradski muzej postane institucija kakva je, na primjer, J.U. Muzej Tešanj.

Spomenutu ustanovu uzimamo kao primjer iz razloga što je Tešanj općina koja je po broju stanovnika, historiji, tradiciji – dosta slična Gračanici. Doduše, znatno je bogatija – i po budžetu,⁴⁷ ali i po mnogo čemu drugome, jer bogatstvo nije uvijek materijalno. U Tešnju, recimo, djeluju tri institucije kulture: Centar za kulturu i obrazovanje, Opća biblioteka i Muzej Tešanj – kao zasebne javne ustanove (makar Tešanj i ne bio "grad" poput Gračanice, već samo "općina"). Nije, dakle, sve ni u novcima – daleko bitnija jeste svijest unutar same lokalne zajednice o potrebi postojanja ustanove poput muzeja i njezinoj svrsi. A kod nas u Gračanici, svojevremeno su se od strane zastupnika građana mogla čuti

čak i "glasna razmišljanja" o potrebi gašenja Narodne biblioteke "Dr. Mustafa Kamarić" – inače najstarije kulturne institucije u gradu (koja naredne, 2024. godine proslavlja stoti rođendan) – zato jer ista nije "profitabilna"...

Stoga, ako je suditi po ovdašnjoj svijesti, još mnogo će vode proteći Sokolušom prije nego li "novoosnovani" Gradski muzej u sastavu gračaničkog BKC-a dostigne razvojni stupanj i nivo, recimo, Muzeja Tešanj.

Ipak, temelji su položeni. Na nama je – i generacijama koje dolaze, da na njima gradimo. Ali, da se ne bi desilo da ih vrijeme razgradi i učini neupotrebljivim, valja te temelje ojačati i proširiti, možda položiti i koji red kamena nad njima. Stoga, mišljenje je potpisnika ovih redova da bi pozornost, snagu, resurse i sredstva najprije trebalo usmjeriti ka unaprijeđenju postojeće muzejske cjeline – Gradskog muzeja u sastavu Bosanskog kulturnog centra Gračanica, kao javne ustanove koju generalno treba bolje opremiti i kadrovski osnažiti, osobito kulturni segmenat njenog djelovanja koji je trenutno poprilično zanemaren.

Sobzirom da Gradski muzej u svom postojećem obliku u osnovi zadovoljava potrebe ove lokalne zajednice kada je muzejsku djelatnost u pitanju, za početak bi trebalo unaprijediti njegov rad i otkloniti neke poteškoće i probleme na koje je u prethodnom dijelu ovoga članka ukazano.

Kratkoročno, potrebno je riješiti nekoliko problema koji otežavaju rad muzeja, te poduzeti mjere organizacione naravi kojima bi se rad unaprijedio.

Najprije, valja obnoviti prostoriju Gradskog muzeja – sanirati krov koji prokišnjava, osigurati ulaz, riješiti problem grijanja, te ventilacije i hlađenja.

U organizacionom smislu, mora se unaprijediti saradnja sa školama: posredstvom

⁴⁷ Budžet općine Tešanj za 2023. godinu iznosi preko 25 miliona KM, dok budžet grada Gračanica iznosi 17,3 miliona KM. Prema popisu stanovništva iz 2013. na području općine Tešanj živjela su 43.063 stanovnika, dok je na području grada Gračanica živjelo 45.220 stanovnika.

U razgledanju stalne postavke Gradskog muzeja

Aktiva direktora osnovnih škola treba izraditi program redovnih posjeta svih jedanaest osnovnih škola sa područja grada Gračanica. Dalje, mora se uraditi više na promociji i prezentaciji Gradskog muzeja u samoj lokalnoj sredini – kako putem sredstava informisanja, tako i na drugi način (izrada web-prezentacije, informativnih letaka i sl.). Trebalo bi uspostaviti i saradnju s udruženjima građana i nevladinim organizacijama, te dogovoriti organizirane posjete njihovih članova Muzeju, kako bi se što veći broj građana upoznao s njegovom postavkom – i svime onim što ona oslikava.

Aktivniju saradnju treba uspostaviti sa Turističkom zajednicom grada Gračanica, odnosno Turističkim uredom.

Postoji, također, potreba – u prvoj fazi, za izradom novih afiša, s osnovnim podacima o postavci, muzeju i samoj ustanovi.

Također, do sada nije bilo čvršće saradnje sa Muzejom istočne Bosne, kao javnom ustanovom koja je, barem formalno, nosilac razvoja muzejske djelatnosti na nivou Tuzlanskog kantona. Do danas su uspostavljeni samo inicijalni, poluprivatni kontakti, koje

bi trebalo izdignuti na nivo međuinstitucionalne saradnje (Muzej kao kantonalna i BKC kao općinska ustanova).⁴⁸ U Muzeju istočne Bosne čuva se dosta muzejske građe s područja Gračanice, uključujući i neke vrijedne arheološke predmete. Sigurno bi bilo veoma poželjno dobiti na posudbu neke od njih – one koji nisu zastupljeni u stalnoj postavci tog muzeja i koje postoje u većem broju primjeraka (npr. brončane narukvice iz ostave Monj). Sa svoje strane, Gradski muzej, odnosno Bosanski kulturni centar Gračanica, može ustupiti dio vlastite građe koju posjeduje u više primjeraka, posebno one koja se odnosi na period 1992.-1995. (u Muzeju istočne Bosne još uvijek je u toku formiranje zbirke navedenog perioda). To su samo neki od mogućih oblika saradnje.

Srednjeročno, muzej treba bolje opremiti i osnažiti njegovo djelovanje.

Moraju se poduzeti aktivnosti na obnovi izložbenog inventara, odnosno izradi novih vitrina, što zahtijeva nešto veća ulaganja. Publici se ne može uvijek nuditi jedan te isti sadržaj, tako da i muzejsku postavku treba s vremena na vrijeme "osvježavati", doradivati,

⁴⁸ U proteklih sedam godina, autor ovoga teksta je samo jednom boravio u Muzeju istočne Bosne, dok su u poluprivatnim posjetama Zavičajnoj muzejskoj zbirci u proteklih par godina bili direktor Ljubiša Veljković, kustos-arheolog Dženan Brigić i kustos-historičar Nermin Ibrić.

pa i proširivati, novim eksponatima i pratećim materijalom. Spomenuta mogućnost posudbe predmeta iz Muzeja istočne Bosne, pa i Zemaljskog muzeja u Sarajevu (u čijim se depovima također nalaze neiskorišteni nalazi s područja Gračanice) podrazumijeva postojanje prikladnih muzejskih vitrina.

Pored toga, potrebno je izraditi i štampati novi katalog obje postavke.

Kada je u pitanju nabavka novih eksponata, moraju se odvojiti sredstva, te izraditi okvirni plan i program otkupa muzejskog materijala od imalaca. U proteklom vremenu, nije izdvojen niti jedan jedini fening u te svrhe i sve ono što je poslije Branka Vajića stiglo u muzejski fundus – poklon je od građana ili slučajni terenski nalaz. Autoru je lično poznato da su neki od imalaca bili voljni ustupiti i veoma dragocjene muzejske predmete, ali makar uz neku simboličnu naknadu. Nažalost, nadležni “faktori odlučivanja” do danas nisu pokazali ni minimum razumijevanja za to, što za posljedicu ima trajni gubitak (može se reći i: propadanje) mnogih predmeta – od kojih bi neki, kao muzejski eksponati, imali izuzetan kulturno-historijski značaj.

Čitatelja podsjećamo da eksponati koji se čuvaju u muzeju nisu samo puki predmeti, koji svojim izgledom i oblikom fasciniraju posjetitelja: naprotiv, svaki od eksponata ima i svoju “priču”, svoju historijsku i drugu pozadinu, svoj inventarni broj i stručni opis sa svim relevantnim podacima: o mjestu i okolnostima nalaza ili nabavke, o vremenu i okolnostima nastanka, o stvaraoču, pronalazaču, ranijem imaoču. Drugim riječima, svaki predmet koji je izložen i koji se čuva u muzeju ima svoj identitet. Nažalost, muzej nema novca da otkupi i spasi predmete (spašavajući time i njihov identitet), ali novac imaju

različite privatne osobe, koje na predmete gledaju samo kao na izgledom interesantne i fascinantne starine – bez interesa za sve spomenute i druge podatke o njima. Takve osobe se samo uvjetno mogu označiti privatnim kolekcionarima, jer u kulturno-osviještenim društvima starinarstvo i kolekcionarstvo su ozbiljne djelatnosti koje slijede načela muzeološke struke. Kod nas, međutim, nije tako. Privatnici kupuju i otkupljuju muzejski materijal i antikvitete na isti način na koji se kupuje rabljeni alat ili polovni namještaj. U posljednje vrijeme, naime, izražen je trend sakupljanja starina, ali čisto kao atrakcije i ukrasa za enterijere i eksterijere. Privatnika koji kupi neki predmet uopće ne interesiraju priče o nastanku i povijesti predmeta, o prethodnim vlasnicima, ne interesiraju ga podaci o predmetu kakvi se bilježe u muzejskoj djelatnosti. Naprotiv, za njega je predmet samo izgledom dopadljiva “starina”, koja će ukrasiti kuću, vikendicu, dvorište – ili, pak, kafanu i restoran, a u najboljem slučaju tzv. “etno-avliju” ili “etno-park”, fascinirajući goste i posjetioce samim svojim izgledom.

No, eksponat koji izgubi svoju “priču” i svoj identitet (koji je za muzejske ustanove bitan koliko i sam predmet) – faktički gubi i svoju kulturno-historijsku vrijednost. Iz tog razloga, Gradski muzej, odnosno BKC Gračanica kao matična ustanova (ali i njen osnivač – kao neko ko drži “ključeve od sehare”) – moraju pitanje otkupa muzejskih predmeta shvatiti veoma ozbiljno. Naime, to nije ne samo prilika za obogaćivanje postojećeg muzejskog fundusa i stalne postavke (što bi, inače, trebalo biti motiv sam po sebi), to je veoma često i posljednja šansa za spašavanje spomenika našeg kulturnog naslijeđa od neprocjenjive vrijednosti.⁴⁹

49 Navest ćemo, s tim u vezi, i konkretan primjer. U Zavičajnoj zbirci se čuva i jedan sporometni samokres iz prve polovice XIX. vijeka, s paljenjem na kapislu; riječ je o zanimljivom primjerku starog oružja nastalog na prijelazu od tzv. malih puški ili kubura (s paljenjem na kremen) prema modernim pištoljima (punjenim mecima). Oružje je pripadalo Sulji Šestanu iz Donje Lohinje. Godine 1875. kroz Gračanicu je naišao Hifzi-beg Đumišić, čuveni bošnjački vojskovođa, na putu za Semberiju, u pomoć opkoljenoj Bijeljini koju je napala srbijanska vojska.

Naposlijetku, dugoročni cilj u razvoju istinskog gradskog muzeja, kakav Gračanica zaslužuje, treba najprije biti kadrovsko ojačavanje.

Postojeća organizacija, u kojoj brigu o muzeju vodi stručni saradnik za kulturno naslijeđe (uz brojne druge poslove) – može zadovoljavati samo osnovne potrebe i postojeći nivo rada muzeja. Taj nivo je možda ono što je u ovom trenutku za Gračanicu dovoljno, ali ako se ta oblast želi unaprijediti, potrebno je uložiti sredstva u kadrove prije svega, jer kao što se često kaže – ustanovu čine njeni kadrovi. U posljednjih nekoliko godina, već imamo mlade osobe sa šireg područja Gračanice koji upisuju – i završavaju nekad ranije vrlo rijetke profile studija, poput historije umjetnosti, arheologije, kulturologije i sl. Pružiti nekima od njih priliku da se stručno iskažu u rodnome gradu najbolji je način dugoročnog ulaganja u razvoj kulture uopće u ovoj lokalnoj zajednici, u razvoj institucionalnog djelovanja u kulturi, te u razvoj muzejske djelatnosti kao jednog od segmenata tog djelovanja.

To je svakako jedan od osnovnih preduvjeta koje treba ispuniti, ukoliko se zaista želi od postojećeg Gradskog muzeja napraviti istinska muzejska i kulturna institucija, kakva je npr. spomenuti Muzej Tešanj. Tek potom, može se razmišljati i o eventualnom proširenju postavke, prostora, uspostavi depadansa, pa i novoj zgradi...

U svakom slučaju, ukoliko uopće postoji ozbiljna želja da se krene u tom pravcu – stvari treba realizirati planski, postepeno i svojim logičkim redoslijedom, pokušavajući po svaku cijenu izbjeći “entuzijazam bez pokrića” kakav se ponekad ovdje u Gračanici iskazivao, i u nekim projektima koji su se poslije pokazali kao megalomanski promašaji. Držimo, stoga, da je od krupnih skokova daleko sigurniji put korak po korak – ali stalno naprijed.

Prvi, krupan korak je već načinjen, makar i dosta kasno.

Dalje kako će ići – vidjet ćemo.

SUMMARY

THE (UN)FULFILLED DREAM OD BRANKO VAJIĆ: FROM THE HOMELAND COLLECTION OF GRAČANICA TO THE TOWN MUSEUM

In March 2023, the City Council of Gračanica adopted a decision that changed the previous internal organization of the Public Institution for Culture and Information “Bosanski kulturni centar” (Bosnian Cultural Center). With that decision, in addition to the existing five organizational and work units, a sixth one was founded: the Town Museum. This finally resolved the legal status of the Homeland Museum Collection (Zavičajna muzejska zbirka), which has existed within the institution for decades, and has actually been functioning as a separate organizational unit for ten years. The Homeland

Hifzi-begovoj vojsci su se priključila svega trojica ovdašnjih ljudi kao dobrovoljci: Osmo Gazibegović, neki Osmanhodžić sa Drafića i Suljo Šestan. Kao što je poznato, Hifzi-beg je poginuo izdajom, u namještenoj zasjedi, nakon čega mu se vojska rasula. Tada sei Suljo Šestan, s ovim samokresom, vratio kući – da bi u ljeto 1878. godine sudjelovao u borbi protiv austrougarskih okupatora, braneći autonomnu Bosnu, koja je ustala protiv diktata velikih sila (i odluka Berlinskog kongresa). Bošnjaci su tada izgubili, Austro-Ugarska je zavládala Bosnom i ubrzo počela novačiti njene stanovnike u svoje trupe. Prema porodičnoj predaji, među prvim regrutima s gračaničkog područja bio je i Suljo Šestan, koji u Carskoj i Kraljevskoj vojsci ostaje i poslije odsluženja “kadra” (vojnog roka), te je napredovao sve do oficirskog čina. Stari samokres s kojim se nekad borio protiv Srbijanaca i “Švabe”, sačuvao je kod kuće, kao ličnu uspomenu. Stotinu godina kasnije, samokres je Zavičajnoj muzejskoj zbirci poklonio Suljin unuk Zajim Šestan, u želji da se trajno sačuva i sam predmet, ali i njegova povijest i sjećanje na prvoga vlasnika. Od tada, samokres se nalazi u stalnoj postavci, oslikavajući i povijest starih gračaničkih ratnika, i pripovijest o Sulji Šestanu, borcu Hifzi-bega Đumišića i muftije Šemsekadića, ali i kasnijem uzornom austrougarskom carskom i kraljevskom vojniku.

Collection in Gračanica, as a unique fund of museum material, archival records, documents and literature dedicated to Gračanica and its surroundings, was originally founded in the early 70s. The greatest credit for its establishment and initial development belongs to Branko Vajić, a retired teacher, history enthusiast and amateur archaeologist. For the next 15 years, Vajić was the volunteer curator of the Homeland Collection, intensively collecting new material and data on archaeological sites, mineral resources, history and ethnology of the Gračanica area. Since 1980, the Homeland Collection has been housed in a study room in the newly built Culture Center (Dom kulture). Unfortunately, Branko Vajić's ideas to grow the collection into a Regional Museum were left without sufficient support from the local government and the general public. After Vajić's death (1989), the Homeland Collection was almost forgotten, and the collected material remained inaccessible and almost completely unknown. After the Aggression on Bosnia and Herzegovina there were several initiatives for the organization and presentation of the Homeland Collection. In the summer of 2005, parts of the Collection were presented to the public for the first time, and a year later the first permanent exhibition was ceremonially opened. Unfortunately, that exhibition display and several later were only temporary. In the meantime, the primary processing, marking and inventorying of the museum objects was carried out. In 2014, with

the support of the Municipality of Gračanica and the Federal Ministry of Culture, a new permanent exhibition of the Homeland Museum Collection was organized and officially opened. Since 2016, a thorough revision of the museum inventory has been carried out, including the processing and conservation of museum objects, along with the arrangement of the museum depot, as well as the reorganization and expansion of the permanent exhibition. In the course of 2020 and the beginning of 2021, the implementation of the Memorial Collection of 1992-1995 project began, during which the museum was adapted, the permanent exhibition was thoroughly reorganized, and the Memorial Room of the Defense of Gračanica 1992-1995 was established and officially opened. Two years later, the Town Museum was founded by previously mentioned decision of City Council of Gračanica. Today, the Town Museum in Gračanica consists of two parts. The first part is the permanent exhibition, which includes items and exhibits from the geological-paleontological, archaeological, numismatic, historical and ethnographic collections. The second, special part of the Town Museum is the Memorial Room of the Defense of Gračanica 1992-1995, dedicated to the period of defense of Bosnia and Herzegovina and Gračanica in it against Serbian aggression on this country. The Town Museum in Gračanica is open for visits with prior notice.